સરસ્વતીચંદ્રનું મનોરાજ્ય

[illegible]

[illegible]

હસ્તપ્રત

ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠી

સરસ્વતીચંદ્ર

ભાગ : ૪

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૨૬૯ થી ૪૩૦

ગોવર્ધન સ્મૃતિ મંદિર : નડીયાદ

સૌજન્ય : ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી ફાઉન્ડેશન : મુંબઈ

"બાળપણમાં ~~...~~ વડીલો વચમાં ભણ્યા અને પુત્રો તો
ઘેર ફુરસદ મળે ત્યારે / વાલ્મીકિ
"~~...~~ પ્રસંગે નહીં ~~...~~ સગવડતા સાચવતા, તેથી
"સાચે સાચ વડીલો ઘેર રહીએ અને કુમારિકો પડશે.
"નહિ છે, અને સગવડતાઓ માટે પણ લાગશે છે.
"વડીલો અને નવજવાનો કોઈ જ ગામમાં રહી શકતા
"નથી વડીલોની રીતિ પ્રમાણે ચાલે છે અને નથી તો
"માટે ફુરસદ એવા માટે લાગશે છે સમજવા તો ઘરમાં
"મારા અને ગુજરાતીઓ એવા માટે ફુરસદ રાખતો
"એવા લાગે છે. આપણા એવા માટે ફુરસદવાળાને માટે
"નહિ. મારા સરસ્વતીચંદ્ર ના ~~...~~ અપૂર્વ માટે
"ફુરસદ, અને ન આવ્યા અમારી નાનકાં તો ન આવ્યા
"મ્હારી નાનકાં!"

"પ્રિય ઉરૂનાથ! ~~Subject~~ Subject to all
"these things that I have said here,
"I plead unreservedly and fully guilty to the charge you have
"framed so ~~...~~ pointedly against me!
"I could have raised my Ganga & my
"children to the position which was due to
"them from an educated paterfamilias.

31/5 "But the existence of a wider family or 261.
4.45 "my deference to the wishes of the feelings of the other heads of that family
"have made me sacrifice the higher
"interests of my own ~~small fa~~ wife and
"children. I may be wrong; I may
"have sinned. But I may also be ~~right~~
"right and I have tried to err on the
"safer side. — safer so far as the ~~fortunes~~ fortune ~~the number~~
"of ~~people~~ our people ~~go~~ may be measured
" ~~[illegible]~~
"by that of their numbers."

"I am not quite what you call
"a Let-Alone-ist. The Hindu ideal is eminently
"Socialistic in life and practice, and, though
"I am no socialist ~~by~~ in aspirations, I feel
"it a duty to give ~~free play~~ fair scope to the
"free ~~working~~ operation of that ideal side
"by side with the forces of Western Individu-
"dualism which is stirring our souls, so that
"both may by the laws of natural selection
"adjust themselves to each other and ~~pro~~
"~~a happ~~ bring about a happy combination

202

"of the special blessings of each. ~~The [illegible]~~
"The main feature of our Hindu Socialism
"is that it is <u>Protective</u>; It protects
"the purity of the sex from ~~foreign [illegible]~~ outside
"influences which operate elsewhere & are always at the mercy
"of accidents & intrigues. It protects the
"weak, the infants, and the women and the aged from
"starvation and its consequential crimes. It
"protects the family wealth from the schemes or follies of profligates of
"imbeciles at home & for the speculations of rogues abroad by ~~[illegible]~~
"a domestic organisation of people who can
"watch ~~&~~ like dogs and guard like sentinels.
"It protects & protects. ~~Individual~~ ~~by~~ Our Western
"Individualism is on the other hand ~~<u>Progressive</u>~~
"essentially <u>Progressive</u>, & Progress is Safety
"in these days. To explain my whole being
"in a sentence, I am breathe ~~[illegible]~~ nothing
"the confluence of ~~[illegible]~~ Socialism & Individualism,
"& with welfare to both, am anxious to guard
"against Socialism becoming oppressive and
"~~[illegible]~~ individualism becoming aggressive by
"what is protective

Cy 55   ~~cy~~ to secure   25

~~oppression~~ ~~[illegible]~~ that is progressive, has a "tendency to become aggressive. The sacri-"fices ~~to~~ that ~~[illegible]~~ one has to make in order "to secure ~~them~~ a combination of the two "boons without their abuses, are mine "and the ~~boons of~~ blessings of full individu-"dualism are yours. I sincerely love you for "~~you the blessings you~~ the noble blessings with "which you have surrounded yourself. ~~For~~ But "for poor me, dear friend, it is of the essence of "my sacrifice that I must abstain from "securing them to myself until I am able "to share them ~~[illegible]~~ more or less ~~equally~~ (along) ~~with~~ my ~~family~~ "with the whole group of ~~[illegible]~~ my "joint family. ~~[illegible]~~ This means Poverty, Patience, "Forbearance, and even Suffering for at least "one generation, and I am prepared to wait "so long or even longer, and perhaps, we shall again, ~~and~~ probably come together with our "peace in the generation that our class do relishe in the Reality

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ફેરવવા લાગ્યો. વધારે ઊંચો ઉડે અને વધારે ડૂબે.

એ દરિયામાં તેણે ~~ડૂબ [illegible]~~ ઠરવ ~~[illegible]~~ તેના અંતઃ-
કરણ વિચારને કવિતારૂપ આપ્યું હતું, અને હૃદયના કવિતા
પણ ઘણી ઘણી ફુવારાના પાણી પેઠે કુમુદસુંદરમાંથી ફૂટતી હતી,
પણ અંતર્ગત અભિલાષ કે હૃદયને તે બાહ્ય વિચારનું ભાન
ન હતું. આજ એ સ્મૃતિને ત્યાગ કરવા ~~[illegible]~~ તેનો તેજ
વધારે અનુભવ કરતો હતો અને વધારે અનુભવ ~~[illegible]~~ કરી
આનંદની ઉભરાતાં હતાં અને આનંદમાં પણ ~~અનુભવ~~
આનંદનો અનુભવ કરી જતો હતો. [illegible] લાગ્યો,
દૈવ-કુસુમ ની ગાવા લાગ્યો, અને વિચારો ગુંથવા લાગ્યો.

"પ્રિય ચંદ્રકાંત, પ્રિય ભ્રાત, તુજ સંસાર દુઃખમય લાગે,
"મ્હારે આજ ન ફિકર કાંઈ, જુવે હું દુઃખ તુજ ભુલવાનો!

"કુમુદ દેહ્યમાં દિવસ,
"ભુજ ડોલે ફળની પેઠે;
"કુમુદ અમેઠું ધરવું વેર,
"તને વાંકી વળે સોનેર;
"તે મધ ઊંચો છે, સ્વર*!
"નહીં દુઃખને ગાળતો, સ્વર!
"નહીં ગાળતો વિધિનો હાથ,
"નહીં દેહનો કોઈ પરહાથ;
"કુમુદ-ચંદ્રનો મૂળમાં કાળ લગન-વન-માંહ્ય તું ફરે ચંદ્રકાંત,
"મન વ્યવહારે† અનુભવે, શરીર ડૂબા કરે તુજ કુદ વિદ્યુત! પ્રિય ચંદ્રકાંત!

---

*સ્વર = વિદ્યુત. †વ્યવહાર = કસરત.

~~[illegible]~~ ઉભા ચંદ્રિકાએ ગાતાં ગાતાં સુંદરીને ભેટી દઈ, પ્રીતિ, મને અનુમાન ~~[illegible]~~ હૃદયમાં ~~[illegible]~~ ગૌરવરૂપ હતાં તે અવલોકન કરતાં.

ઉમો ~~[illegible]~~ રહ્યો.

"ધન-મિલનું કામ ન કરતો,
"ધન આપું ~~[illegible]~~ તો ન કર ધરતો,
"ધનસંગ્રહ કાજ મથતો,
"પ્રિય બાળા હાથ ન ગ્રહતો!

"એ સ્વામી અમારા લોભ દૂર કરવા નું મને વિચાર;
"ધન-કાંચન ગુમાવે ત્યારે સાંપ્રત વિશ્વબળ દેઈ ઉત્પાદ! "પ્રિય સુંદરી ભોળો કહી દઈ ગયું.

"તુજ કુસુમ કુમિનું ભાળ,
"પરનું તુજ કુમનું ન ભાળ,
"કરનું કોમળ ભાર,
"દેનું ન સ્વચ્છતા-દાન!

આંખે કરી, અશ્રુની રેલછેલ, મન હળવું થયું.

"હે સ્વામી આવો, તો નાથે સ્વામીની સાથે લાવો, ઓ નાથ! નજર પડી ગઈ.

"તો પણ તું મારેલ રહે, દેહ તો હશે, નવજીવન નું નાથ! "પ્રિયચંદ્ર કપડાં દેઈ બોલ્યો.

"નહીં મને મર્મ આ કહેતો,
"સાંભળીને ઉંડુ અંતર રડતો.!!

અશ્રુધારા વહેવા લાગી.

---

* સાંભળી તો વાત

"ધિક્ ધરતો તું અવતાર, ધિક્ સંસાર અહીં ધરવા મેં!
"ધિક્ કીધું આટલી આશા, ધિક્ ન રંગ્યા કોઈ [illegible]!"

પોતાની જાત ઉપર તિરસ્કાર આવી ગયો. [illegible]
એક પત્થર ઉપર બેઠો. [illegible] ઉભો. એક [illegible] ગાતા
[illegible]

"ફૂલ કેરી દાંડી તું રાજ
"[illegible] વિધિએ, [illegible];
"ને ઉરઆંગણના [illegible]
"ફૂલ-બગીચામાં ઢંકાય!

"ઓ ભાઈ! ભાઈ! ફૂલ ભાઈ! [illegible] ફૂલ ભાઈ, [illegible]
ફૂલ [illegible]!

"હું છું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible]!"
"[illegible]"

વિચારમાં [illegible] ગયો, "આ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ઉદાસ [illegible] લાગ્યો.

"[illegible] [illegible] [illegible],
"ને [illegible] [illegible] [illegible]!
"દિન [illegible] [illegible] ને [illegible],
"દિન [illegible] [illegible] [illegible],
"દિન [illegible] [illegible],
"દિન [illegible] [illegible] [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible],
"[illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

~~મુજ [illegible]~~,
"~~હે સરસ્વતી~~
"મુજ હૈયે ન લક્ષ્મી આગમ,
"હે સરસ્વતી સુપ્રસન્ન,
"નહીં હોય કુબેર વિચાર
"દ્રવ્ય સુખ તો મનની માંહ્ય!
"જગ જોવા ગરુડ સમું આવ્યો,
"ફિર સુહૃદ ન પણ પરખાયો!
"મુજ દૃષ્ટિ આગળ આવે,
"ન ફિકર—નહીં અંતર—આવે!

૨૫૬

"પણ ~~[illegible]~~ — પણ — મારા ~~[illegible]~~ ધનવાન સાથીઓ વિચાર
"છે, ~~[illegible]~~ મૂર્ખ છે, તેમના હાથ શા કુરાસ્યા? [illegible]
"~~[illegible]~~ એવા હાથે વિદ્વાનો નહિ કે તેમના
"પાસે પરોપકારક [illegible] ~~[illegible]~~ પણ છે! ને એવા
"~~[illegible]~~ ધનવાન વિદ્વાનો છે તે ~~[illegible]~~ વિચાર ધનવાન
"હાથ કુરાસ્યા તે શાનો છે."
"શા કરતું મૂર્ખના હાથ!
"શું સોહું સૌન્દર્યના હાથ?
"મુજ જેવા ભલા વિદ્વાન પણ ધનવાન, તેમ જ કેવા
"દેવ મનાતાં, જગતના હાથ ભલું જેવા હોય ભલું તેમ!
"સહેવા, હું ન સાગર પણ મૂર્ખ છું!
"શા કરતું ધનના હાથ?
"શું ભલું પરકીનાં હાથ!

"પ્રિય મિત્ર [illegible] નોંધું, [illegible] ?

"પ્રિય મિત્ર! [illegible] સંસાર [illegible] રૂપ [illegible] ભાવો!

[illegible] = I have given up the wealth? I shall retain [illegible] resume! — But what of the injury [illegible] [illegible], as and the avowed atonement of [illegible] as at the end of the [illegible]!

ભણી વિચાર કરવા લાગ્યો.

"મેં [illegible] સુંદરગિરિના [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible]. સુંદરગિરિની [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]! [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"છે; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે; [illegible]

"સ્વામીની મૂરતિ તે કંડારેલી છે અને એ મૂરત આપણી
"નોંધવાની આવડતને .અરમાં લખવાના મૂકે નાખીએ તે
"સ્વયંભૂ ભગવાન ધારે તો નહીં." ~~આવ્યાનું~~

તેની સ્થિતિનું દર્શન થતાં અને એ સ્થિતિ નહીં
આવતાં સ્વરૂપાનંદનું શરીર કંપવા લાગ્યું, અને તેમના
મિત્રો
~~[illegible]~~ નયન અશ્રુધારા વહેવા લાગ્યા. હૃદયમાં પ્રફુલ્લ વિચારો
ઉભરાવામાં ઉછળવા લાગ્યા. — "અહાહા!"
સ્વરૂપાનંદ અને [illegible] હાથ જોડી બોલ્યા. [illegible]
ગાયો.

"નરનાર કંઈ કંઈ [illegible]
"અનુ આધિવ્યાધિ ઉપાધિ ટળે;
"મનરંજની [illegible] કરતા રહે [illegible]
"દિલધારી [illegible] મૂરત ધન્ય!"

વળી [illegible], વળી ગાવા લાગ્યા.

"નરતન કંઈક [illegible]
"નહીં મૂરત [illegible] કંડારી રહીં;
"નરતન [illegible] ના ના [illegible];
"દિલ [illegible] મૂરત [illegible] રહે!

વળી કંઈક બોલી બોલ્યા.

"નરતનનું [illegible] ના ના [illegible];
"દિલમાં [illegible] સદા [illegible] રહે!

~~[illegible]~~ વળી ઉભા. [illegible] અને [illegible] [illegible] લાગ્યા.
"[illegible]

"નરતનમાં કંઈ મૂરત રહી [illegible]
"મૂરત [illegible] કરાવી રહે;
"[illegible] [illegible] [illegible] રહે;
"[illegible] [illegible] મૂરત [illegible] [illegible]!

ગૂંજન અરણ્યમાં સ્ફુરી.

"ઈશની ~~[illegible]~~ રચના સુંદર કોમળતા
"ફૂલફૂલ દીસે નહીં નાજુકતા;
" ન ખીલે રસ [illegible] પોષક પાણી વિના —
"પાણી ~~[illegible]~~ છે — પણ નિર્મળ છે
"[illegible] રસ પાણી — અવિરત વિણાઈ
"ઈશ શક્તિ અવિરત છલકી રહ્યું!"

"પ્રિય કુસુમ! તું ~~[illegible]~~ પાણી વિનાનો ન રહી! પણ
"[illegible] છે — પણ પાણી ન નથી. એ ત્યારી [illegible]
"નહીં!" ~~[illegible]~~

"પ્રિય રંગ, કુસુમ, કંઈ તું મને,
"પ્રિય રંગ, સુગંધ, કંઈ તું મને,
"નમ્ર સુરભ આપીને રસભાવના
"ખુલ્લા ખીલવું શક્તિ [illegible] ઘનતા!

એના હૃદયમાં આનંદ અને ઉત્સાહનો ઉભરા હતા.

"પરિવર્તન [illegible] પર દિસે છે,
"[illegible] તે ન [illegible] કુલ નહીં!
"[illegible] [illegible] ઉપર નહીં રહે
"નવલીન [illegible] [illegible] નહીં.
"નહીં [illegible] [illegible] નહીં!
"[illegible] [illegible] કુલ [illegible] [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
" [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible]!"

આવું બોલી તે [illegible] [illegible] પાણી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
એને એનો [illegible] [illegible] એના [illegible] [illegible]

પુસ્તક ઉપર પથરાઈ રહ્યો. તેના ઉપર હવે પડતો તે
સમજ્યો, તેની કવિતા ~~[illegible]~~ ગ્યાલતી લાગી, અને
એ પુસ્તક તે ઉભો કર્યો.

"સરસ્વતીચંદ્ર! એ સર્વ [illegible] તો વેદાંત
"અનુચિત છે! તે મૂર્ખતાને પાર છોડવી જોઈએ. આ [illegible]
"તે જ મૂર્ખતાને [illegible] આ દેશદશાનું દર્શન કરાવ્યું. તો
"હવે ~~આ પછી ચિત્તને [illegible]~~ આગળનું પદ પાછું ખસેડવું,
"~~[illegible]~~ [illegible] પાછું લેવા ઇચ્છવું, અને
"આ છોડેલો વેશ લેવો — એ તે હવે મૂર્ખતા કે
"ડાહ્યાપણું! ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ કે ધર્મ!

"अनारम्भो हि कार्याणां प्रथमं बुद्धिलक्षणम्
"आरब्धस्यान्तगमनं द्वितीयं बुद्धिलक्षणम्॥"

"એક બુદ્ધિલક્ષણ લઈ ચૂક્યું, તો બીજું તો રહ્યું! I ~~[illegible]~~
"have committed myself to this stage — by
"folly or by fortune, and I shall be at least
"consistent with myself & stick to ~~[illegible]~~ what
"I have accepted. That saves me an
"amount of thought & vexation." આટલું પણ
"ઠીક તે પણ ઠીક."

"ઈશ્વરે કલ્યાણ કરવું ઈશ્વરને સોંપ્યું છું. એ
"કલ્યાણમાર્ગમાં સાધન હતાં તે ગયાં તે ~~[illegible]~~ ઈશ્વરની
"ઈચ્છા! નવાં પરિણામે નવાં સાધન શોધીશું. છોડેલાં
"સાધન પાછાં લેવાં નથી! કુમુદ! તારે માટે કરેલી
"પ્રતિજ્ઞા હવે ~~[illegible]~~ તુટશે નહીં! તને દુઃખ ~~[illegible]~~
"દુઃખમાં નાખી દીધાનું પ્રાયશ્ચિત કરવા તે [illegible]
"સંન્યાસની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી તેના પાલન પછી આવો.

[illegible]

"હું જગતમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ જોતો નથી કે જેને
"મેં મારી રચના મારામાં કરી? હું રચતો
"એવા દુઃખોને સાથે મેં કરેલું પાપ દેખાડે અને બાંધેલી
"પ્રતિજ્ઞા તોડશે? કુદરતંત્ર! તમારો ત્યાગ કરી
"તમને જ દુઃખમાં મારી સ્વઇચ્છાથી નાંખેલાં છે તેનું પ્રાય-
"શ્ચિત મારી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે જ કરીશ. અને ઉછરેલી
"પછી આ જ વરસો પૂરી તમારી સેવા કોઈ દિવસ માંગીશ.
"મારી સર્વ શક્તિ પ્રમાણે આ જ વેરી લોકહિતનો
"પ્રચાર કરીશ."

"હિંદુસ્તાન, મુંબઈ છોડવા પહેલાં હું દેશને દર્શાવું
"કે દૂધ, લોહી, અને માંસ વિના પણ મારા
"દૂધ વિના ટકી શકું છું, અને તે દૂધના
"બાળકનો પરિવાર કરીને ત્યારે મેં તેના આખો પરિવાર
"કરીને અને મારા પતિને આપ માની મેં દૂધનો ત્યાગ
"કર્યો. મારા પરિવારનું પણ અનુભવ કરું — મારા
"અનુભવ વિનાનો મારો પતિ હવે મને પૂર્ણિમાનો
"લાગે છે અને મારા બાળકોને ઉપયોગી, સાધન મેં
"રાખે ફરી ખાવું. હવે તો દેવું જ કરવું વિચાર નથી,
"અને બાંધેલી પ્રતિજ્ઞાનો તોડનાર નથી, અને દૂધના
"સાધન વિના આ શરીરથી તે અહીં સાથે તેમ જ રોગ
"છે. હવે આપણા લોકો સ્વભાવનો પ્રકારવાર સ્વભાવ-
"માં મને ઠીક લાગે છે. મારો હાલનો પ્રતિજ્ઞાપૂર્વ
"તે વાતને જ અનુકૂળ લાગે છે.

"તરંગશંકર, ભીતિને મારાકૂટ આકાશ ગાજવાનું

"નહિ ઠરેલું તે ક્યાંક કુદરતની ભીતિનું સ્વપ્ન દૂરથી

"લાગ્યું તો હું આ મારા લોચન વહીને સોનલ કરી ફરું—

"સ્રોતો ના નથી. પણ જુઓ ને સ્વપ્નિલાનો દિવસ આવી

"તે ક્ષણે હું કુદરતી સંતનો દિવસ મેળવું ત્યાં સુધી

"તે ક્ષણે હું કુદરતસંતરીતનો દિવસ મેળવું ત્યાં સુધી—

"જુઓ ના દીન સંસારનું દિલમાં લાગ્યો મને સાંભ-

"ળીને પણ આ સાંજે મળી રહેલી પરદેશવાસ

"ફરી નહિ! જુઓ આ લાગણી સ્નેહે હાથે ગાઈ અને

"હોઈ લાગી. કુદરત, તું ક્ષણને પ્રેમમગ્ન! હું!

"આજે દુઃખ પામી — તેનું દુઃખ હું!

"વિશે ક્ષિતિજની પાસે કુદરત આકાશનો વિરહ ગાઈને પણ જાણ્યું છે તે હું છું!

"પ્રિય સુંદર. જ્યારે મારી પ્રતિમા

"ખરી પામીશ અને કુદરતનું ઉદાર મિત્ર મને દેખું દિલમાં

"આવી લાગણી હું નિરાધાર અને નિરાકાર — આકાશ—

"હજી આ વેળા ભટકીશ અને મારા હૃદયમાં પ્રતિમા

"સંસારને સાથે મળીને ભાવના અને ભાવના દીધી!

"અહો આ ભૂલ મારા રે!

"ખરી આ દોરી દોરીને,

"ઘરે ના ભોગ-સંસાર!"

"ઘરે ના દેવળ સંસારનો — સુંદર અંધ સહ્યાનો.

ફોઈના પાસેના પગથિયે ગુજરાતીમાં

"દીઠું મારી છાયા!

"ઉરે આત્મા સંભળાવો,

"ઉંડો ભાવનાનુભવ તારો,

"હવે સંસારમાં આ તેવો!"

ફરીને, જોઈને, મને આંખોમાં ભરી, તેથી તે ૨૮ નિરાકાર

"રઝુર પગે, ના દિમાગ,
"કુદરતની શાન્ત ગતિ વાટે
"અરણ્યે ભંડુરના વાઘ!
"જંગલ એ ~~[illegible]~~ ભાવિ છે મારું!"
દાઢી આડુંગરીમાં ગાંઠા અને મુખ ઉપર આત્મપ્રીતિ અને વૃત્તિ ભાવિત થઈ.
"હું કુદરતનો! સંકુચિત! ક્રિયા કરતો! કુદરતની ક્રિયા
"~~[illegible]~~ મારા હુંજ આ અવિચ્છિન્નતાથી વધારે સંબંધ છે, ~~[illegible]~~ ક્રિયા
"મનનના પછી રીતે સંબંધ છે, અને એ સંબંધની
"ધીમેધીમે ફરી ~~[illegible]~~ તને અને મારામારા દિલને રમતી
"અને વગર ક્રૂરે ~~[illegible]~~ તેમનું હારિત કેમ કરવું એ
"વિચારી મારો મનસ્વાદ લેવું કારણ." ~~[illegible]~~
"~~[illegible]~~ પોતાના વેરીઓ ભરી ગઈ ~~[illegible]~~ — ~~[illegible]~~ પ્રતીતિથી
સંભળાને ભરી, તેના ભરી ગઈ બોલો.
"~~[illegible]~~ ભાઈના સાહસ રમત રંગ! હું તને આપતો
"આપણા સાહસ રમત રંગ" અને ~~[illegible]~~ પિતા
"ની આવ્યું. "શુભ ~~[illegible]~~ વ્યવહારમાં વિચરવું
"મને દીકરામાં ન મળતી છે — તો — ~~[illegible]~~ કુદરત~~[illegible]~~
"~~[illegible]~~ વિચારે હું આમ અવાર્યપતિત થઈ છું અને
"મને આ અવાવરુ સંબંધ ~~[illegible]~~ અને તેના વ્ય-
"હાર ન શુભ છે. એ વ્યવહારમાં હું વિચરું છું
"~~[illegible]~~ એ શુભ લાગતું મને દેવું કરવું તો આ વેરીને કઈ પણ
"વિચારવા નહિ — કારણ આ મારી દીકરી છે!"
આરણ્ય જાતિ છે આ આડુંગરીમાં કુદરતી

સ્વર સંભળાયો.

"લાધ્યો લાધ્યો બજાવો વ્હાલે બેલડ,
"રૂમઝૂમ દેવા ·મોંઘી રે!
"મને વ્હાલો લાગે સૌનો મેળો,
"દૈવી ભૂષણ-મોંઘી રે!"

એટલે પાછા તેડું પણ કુહૂક સંભળાઈ નહી.

"આહ! મારા હૃદયના સંસ્કાર બાંધું સંસારમાં
"પ્રતિધ્વનિ રૂપે મૂર્ત ધારે છે એની બહાર લાગે છે આ મને.
"મૂંઝાવે છે — પણ મૂંઝાયેલા એ ન મારાં આવેગિત
"માત! હું તેને પ્રત્યક્ષ જોવા ઇચ્છું".

વળી ટહુકારનો સ્વર સંભળાયો.

"સૂર બોલીની સાથે કુહૂક બોલતા ઘેલી આવતી રે,
"વ્હાલા! પ્રીતિની પાંખડીનું મન, રમતી મ્હાલતી રે!"

સ્વર બંધ પડી, સ્વરસમ્રાટનું બોલવું.

"હે રમ્ય પ્રિય સ્વર! પ્રીતિનું આ રમ્ય સ્વપ્ન
"તું ધરતીનો નથી — એ સ્વપ્નના ઉદ્ગારમાં પડે છે,
"આદિમ છે. હે મધુર સ્વર! એ ઉદ્ગારને તું શોધ કર ને
"મારી કુહૂકના હૈયાના ઉદ્ગાર ફરાવ!"

આને અંતરિયાળ ઉતાર મળતો ટાઇમ તેમ આ વાક્ય
પૈરી ફેરવ રહ્યા સને પડ પડઘાની બારીમાં આવી
બોલાવે ગર્જના કરી —

"નવલાં નવનું એક સાવજ દેવ દવ!"

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] આંખોમાં, [illegible]
[illegible], ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible], [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible], અને [illegible] [illegible] [illegible]—
"[illegible] [illegible] [illegible]!"

એ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible], અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible].

પ્રકરણ ૭

~~[illegible]~~

~~કુટુંબ [illegible] [illegible] અને કુટુંબ~~

કુમારિકા કુટુંબ અને વિધવા સ્ત્રી.

"The ~~unmarried~~ husbandless woman exist in two shapes. She is either a spinster ~~and~~ or a widow. Most nations ~~continue to become a [illegible]~~ permit both institutions ~~[illegible]~~ to grow up side by side with each other with the result that ~~somewhere the one~~ the reciprocal proportions of the numbers of the two states ~~[illegible]~~ undergo fluctuations, on [illegible] very similar to those of the two metals in a double ~~[illegible]~~ currency ~~[illegible]~~ under the guidance of economical laws. Social science is interested in noting these fluctuations [illegible] upon [illegible] the general [illegible]

[illegible] The first of domestic [illegible]

falls on one side in [illegible] which appears features
of the lights & shades of both the two circles. [illegible] People [illegible]
There is also a cynical way of comparing the subjecting both circles [illegible]
[illegible] observations and comparing the shadows of the two [illegible] upon the
plate. This is especially successful in a country like India where the Hindus have chosen
and continued to [illegible] escape the fluctuations of a double currency by making
keeping the widow a permanent coin & excluding the spinster altogether from their midst. [illegible]

n G. 3 [illegible]

the general [illegible]

of the nation. The first of domestic charac[illegible]

The great propounders of justice & of the equality of the two sexes may well protest against this gross injustice to the weaker sex. But apart from that, there is small interest gathers round the questions whether India with [illegible] 225

૪. વિધવાશ્રમનું [illegible]

[illegible]

આ [illegible] કુદરતી [illegible]

[illegible] મોટા [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] કુટુંબ [illegible]

[illegible] મંડળ, [illegible] મંડળ,

[illegible] અધિકારી મંડળ,

અને પ્રતિષ્ઠિત [illegible] નાગરિક મંડળ, [illegible]

[illegible]

[Left margin, written sideways:]

... monometallism ... is really a boon on the whole and ... whether the world of bimetallists has gained anything substantial, or, to be more serious & less offensive to the fastidious moralist, whether the world has gained on the whole by its submission to the ordinary laws of nature & India has suffered by working of the artificial system within its families.

— Anonymous

દિવસે દિવસે રોજ નવો દાવ આવ્યો, અને આ
લશ્કર ~~[illegible]~~ અનેકાં અગત્યનું ભેદ પડશે નાંખ્યાં
કુરકના આધારથી ~~[illegible]~~ કુરુક્ષની આ અગત્યના હઈ પરિણામ
એટલા દિવસ તેમના ~~[illegible]~~ કુરુક્ષની સિવાય અટકી હઈ. ~~[illegible]~~ દિવસ
ભાવના આંદોલનમાં અને રોજબરોજના ફરજોમાંથી અને
બહારનાં એટલાં પડવાના પ્રસંગ વધતા ગયા અને ફરવા
સાથે ~~[illegible]~~ આ બાબતોના ~~[illegible]~~ ફરજમાં
અનુભવના પરિણામ તેના વિચાર અને નવા સિવાય
લખવા લાગ્યા, અને તે પ્રમાણે પોતાનું ભવિષ્ય બાંધીને
આજુબાજુ ~~[illegible]~~ એના એટલી
આવડતોનાં ~~[illegible]~~ વાતોના તેવા ઉપકાર કરવા લાગ્યા!
આપણી પાસેથી કુરુક્ષ આગ આપવાના લાગી, ~~[illegible]~~ આ
બીજી પાસેથી ~~[illegible]~~ ભાવની સુંદરની સિવાયનો વધવા લાગી અને
ભવિષ્યની એનાં ગુણાનુભવોને કુરુકના કાર્ય ~~[illegible]~~ છે!
અતિશય લાગ્યો અને એ દુઃખદ દિવસ ભલા ~~[illegible]~~ હવે અને
હવે અને ગુજરાતમાં તેમ કુરુક્ષના સિવાય કુરુકના પણ
એને જુદા કરી. સુંદર બીજુ પાસેથી ગુણાનુભવોના પાપપુણ્ય
પાછળ નાખતી અને બીજી પાસેથી કુરુક્ષના પાપપુણ્ય
~~[illegible]~~ ભવિષ્ય એની દૃષ્ટિએ જુદું નહીં. ગુણાનુભવ
સોંપી દીધો રોજ [illegible] તેના એ
જેવી રીતે રોજબરોજ કરવામાં, અને ~~[illegible]~~ આવેલી
એટલી પડવા કાઢેલી કુરુકના અવસાન લાગતાં
કાયદા રાખવામાં, સુંદરની સિવાયનો ઉપયોગ
અને જનપદોને પોતાને આવડતી કરનારી સાહિત્ય

રૈયતના હુકમનામે છિન્નભિન્ન કરી નાંખ્યો; ~~[illegible]~~ આ
સાત્વિક ~~[illegible]~~ વાતાવરણમાં ~~[illegible]~~ ગવાયેલા ભજનો
~~[illegible]~~ શાંત શાંતિ સમયે (આખા દિવસનું) સર્વ ~~[illegible]~~ પંડપ.
આ લોકો ભોગે પડી નિદ્રામાં પડ્યું. વિચારમગ્ન (પડેલો)
~~[illegible]~~ નિદ્રા ઈશ્વરેચ્છાનો વિચાર મનમાં આવતો હતો, હું (વિચારે) રાતે
ગુણ અને ભાગ્ય ભાવનાઓની ~~[illegible]~~ (મોહિનીમાંથી) દૂર હતો, રહસ્ય
ઉંડાણ તરી આવતાં ~~[illegible]~~ નિજમંદિરમાં આવવા કરતાં
મોટો વિજય હતો. નિઃસ્વાર્થને માર્ગે આવેલો, વિચાર
(ઉમદા) સ્વરૂપ સમજવામાં જ ધ્યાન આવતું, અને શાંત એ ~~[illegible]~~
નિદ્રામાં પડતો. કુદરતે ~~[illegible]~~ સૌભાગ્ય ભાઈ રહ્યું હતું
અને વૈભવ ભોગ ભાગ્ય આવ્યો નહીં એ વિચારતો હતો!
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ રાતનાં રાતનાં હર્ષ જ એ
અને શું છે!
ત્યારે ગણગણાટની શાંત હતી, પણ રૂડું એને
કુદરતનાં ~~[illegible]~~ કુદરત સાંભળવાં એના ચાલતાં અને
રેલ ચાલતી. એને ભાગ્યે જ રાત નિદ્રા ન આવી પણ
ઘડીક એ રડતો કુતરો ~~[illegible]~~ ભાગ્યે ભાગતો. ઘડીક
ઘડીક પથારીમાં બેઠો થઈ રહેતો, ~~[illegible]~~ ઘડીક ત્યારે
શાંત થઈ ઉભો રહી માંડેલો ~~[illegible]~~ આંખો પણ લાગે છે
હૃદયે પડી રહેતો, અને ઘડીક ~~[illegible]~~ પાછો ભાગતો
રાતે ~~[illegible]~~ કુદરત વાતો રાત ગણતો કરતો.

દેશાભિમાને [illegible] [illegible] બદલો [illegible] ના
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] થઈ નહીં.

પોતાના સંબંધમાં [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પોતાના વિચારની [illegible] (સ્વરૂપે) [illegible] લાગી.

" ~~[illegible]~~ પરણેલાં [illegible] [illegible] એ વાત
"નથી! [illegible]! હું ગઈ અને [illegible]
"ગયા! ~~[illegible]~~ નથી એ ભાવનાં હતા કે [illegible]
"ભાવી હતા તો તારા દુઃખનો પાર ન હતો!
"[illegible] તો તારા દુઃખનો [illegible] વિવાદ! વિવાદ એ [illegible]-
"એ દુઃખનું કારણ તારો વિવાદ! [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
"વિચારથી, [illegible] [illegible] દુઃખમાંથી [illegible] [illegible]
"~~[illegible]~~[illegible] કારણ શું? ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ન હતા અને
"[illegible] થઈ ન હતા તો [illegible] હતા! [illegible] [illegible] તોપણ
"તેનો [illegible] [illegible] [illegible] છે તેમ [illegible] [illegible] [illegible]
"તોપણ તેને ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] છે — એ [illegible]
"ને વૈધવ્ય! એ લગ્નની ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] છે
"ને લગ્ન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! ~~[illegible]~~[illegible], વૈધવ્ય
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] તો
"વૈધવ્ય પણ નહીં ને લગ્ન પણ નહીં! [illegible] [illegible]

"મને પરણાવવી આડામાં નાંખવાની યોજના લાગી છે.
"પણ કન્યાકેળવણી હજી જોતાં નથી, મને સત્તાર કહે
"હું કુમારિકા રહીશું ને પિતાજીની દુકાને જ."

આરતી નિશ્ચય કરી એ ઊઠી ને પેટ ઠરી
અને ગુમાવેલા બાર વર્ષની વાતોમાં ફરી રહી
આણી નમાવ પાછે ક્યાંક જૂના કાળની વાતો એની ઊંડી
ઊતરી નહીં. એને હોડની ફરી ફરી નાચેથી પાછે
સવારે એને પાછે હાથે ફરી જોવાવા લાગી.

"અરે બેટા, તું હોડાહોડ કરે છે તે આરતી કહે
"છોકરી માણસને માટે કંઈ આવું કરવાનું? તું મોટી થઈ ગઈ!"
"છોકરી ને પરણાવી હોય તે પછી ઠીક
કુરુક્ષ— "છોકરી ને પરણાવી હોય" કુમારિકા ગણે
"તો તે આવું કરવાનું. પરણ્યા પછી કુમારિકા
"નહીં હોય તે ઠીક."

કુરુક્ષ— "પણ હવે તારે પરણવાનું કંઈ છે છે? ગુલી
"મને તારી કેટલી ચિંતા થાય છે તે તને ખબર
"છે? કુરુક્ષ, હવે તું કંઈ સારી દે. આવે કાળે માની
"ચિંતા એવી નહીં કરે તો ક્યારે કરવાની હતી?"

આ વાક્યના મર્મભાગે સહુના અંતર કરડી એને કુરુક્ષ
સંકુચિતાં આવીજીવનભર દઈ ગઈ.
મનુષ્યમાત્રની નિષ્ઠુરતાને પ્રસંગ છોડવે છે. કુશે ચિંતા
વિપત્તિના પ્રસંગોથી સંકુચિતાં થાય છે. મૂર્ખ નથી
સંકુચિતાં સામાન્ય કોઈ વિપત્તિ ભાગ્ય નથી, પણ અનેક વિ-
પત્તિઓની છાપ પડે છે. જગત એને સાંધું પણ સહન
કરીને પોતાની સાહસ પાછી વિપત્તિ દ્વારા

દલીલ કરવું ઓછું મળે છે અને વ્યવહાર-બુદ્ધિ
ઓછીનો બુદ્ધિ ભલે સ્ફુરે છે.
ઓછીના બુદ્ધિને ગ્રોટ પણ આવા વચના
ઉત્સાહક ભરેલી જુવાનીઆને વાક્ દલીલ
લેવાના પ્રમાદનું ભાન આપનાર
વિશ્વાસનું મજબૂત પાયો બીજો. આવો સંયોગ
કુદરતી હતો. એના વિચારની નિરંકુશતા ભીડ ગણા
રૂઢી હતી હતી, ત્યારે
સ્વતંત્ર બુદ્ધિવાળો
મજબૂતની પ્રકૃતિનો ઘણા વિચારક એને દીર્ઘ આપતો
હતો અને બુદ્ધિના વિચારમાં
નાંખવાનું ન કરવાનાં કારણ આપતાં એ
કુવારીને દલીલનાં આપ્યાં હતાં કે —
"બુદ્ધિમાન! નથી પરલોકની મુક્તિ આપતી એમ દીસે
"આપણું આપણે નથી પણ કુલાંચે ચઢી કરીને એની એ મુક્તિને
"દશા બદલે તેમ જ આપણાની બુદ્ધિને પણ ફેરવવાની
"છે. એ સામાન્ય આપણું આપણા કરતાં બદલે બુદ્ધિવાળાં
"હોય એમ આપણી વખતે હોય તો તેમની બુદ્ધિને આપણી
"બુદ્ધિની અટકળોમાં ફેર ન કરવો, કારણ માણસની બુદ્ધિ
"આપણી માત્ર સામ્રાજ્ય દેવા રાખેલી બુદ્ધિ
"સ્વતંત્ર રીતે કેળવાણીને આગળ ચાલતી નથી. આપણી
"બુદ્ધિને પણ માત્ર ચડેલ અટકળો નાંખવા નથી, પણ
"એ બુદ્ધિ ભલે ચાલે, પણ, એને છે અને શક્તિ હોય
"તો હોડ લેવાં માત્ર વિકૃત ન નાંખવું. એ બુદ્ધિ પોતાની
"ફાંસી મુકાય તો ફરવા દેવું. એને વિચાર એ સામે

"વિચાર એ વ્યાપાર (વિકાર) છે, સ્વાતંત્ર્ય એ તેનો સ્વભાવ
"પરિણામ કરનાર [illegible] પવન છે, [illegible] એ એની ક્રીડા
"ભૂમિ છે, અને [illegible] સંસ્કારનું આવરણ એ એની [illegible]
"પાળી છે. માતાપિતાનો ધર્મ એ છે કે એ પાળી નિર્મળ
"રાખવું, એ પવન નિર્મળ અને અપ્રતિબદ્ધ રાખવો, એ
"ક્રીડાભૂમિમાં અધિક સંગતિ થવા દેવી નહીં, એ આવરણમાં
"જૂના કે અનિષ્ટ પેસે નહીં અને આવરણને સાથે [illegible]
"કરવા માંડેલાં [illegible] બાળોમાંથી બચેલ નવાંમાં આરોગ્ય પવિત્ર
"રાખીને પોષવું [illegible] [illegible] માતાપિતા મહિમા
"સાંકુરની [illegible] આપાદિ આવરણમાં રાખવું છે. તે
"બાળાવરણમાં આવરણ અંકુરમાં રહી બાળકના હૃદયમાં
"પડે તેવું જતન કરી તે કરવા દેવું. એ આવરણ એમ જેમ
"પુરી થતી જાય તેમ તેમ [illegible] એ બાળકના આવરણમાં
"બાળકના ભવિષ્ય પ્રવાહને યોગ્ય બનાવવું, અને
"તેની ક્રીડાભૂમિમાં [illegible] દુર્ગુણ:ભાવ બચેલા સંસ્કારનાં ચિહ્ન [illegible] પવનને સ્વચ્છ-
"કરવા, [illegible] કુપવન નિવારનાર [illegible]
"વાડ કરનારાઓ [illegible] એના જતનના [illegible] ભાગમાં
"રક્ષા [illegible] [illegible] પ્રવાહો
"[illegible] એટલું અગત્ય રાખવું. સ્વાતંત્ર્ય [illegible] કે કામ
"સ્વાતંત્ર્યને વધારનાર છે તે કામ કરવા દેવાને કે એના
"હેઠે તે [illegible] કરવું ચિકિત્સાથી નહીં થાય, એના
"વિચારનો વધવાનો [illegible] ઉગતાં કરવાં પણ તે એવાં રહેવાં કે
"તે કરવાં કે અધિક થાય અને એવાં નાઉ નકરવાં કે
"[illegible] થાય, અને એ એના આવરણ [illegible]

"~~વિચાર એ આચાર (કર્મ) છે, સ્વાતંત્ર્ય એ [illegible]~~
"~~[illegible] તેના પ્રસંગો પેદા કરવા પડ્યા~~
"~~છે, ત્યારે~~
"સ્વાદ ગુંડા નેતા [illegible] ભલે ફાવે તેટલું અને [illegible]
"પાલન કરનારો કરવો, [illegible] સર્વ-
"વ્યાપી આફતોના પ્રતિબિંબરૂપ [illegible] આદર્શો પ્રતિબિંબ
"સંગ્રહનારો કરવો; [illegible] તેવા ભાગ-
"નાર, ભલે આપનાર, રાષ્ટ્ર ધારણ વનસ્પતિઓનો [illegible]
"[illegible] ત્રિભુવન તેના ઉચ્ચ સ્થાનોથી સર્વદા પ્રભાવ [illegible]
"સમૃદ્ધ તેના વિશાળ અને [illegible] પ્રાણાધિરાજ [illegible]
"પ્રજાજનોની [illegible] પ્રત્યુત્પન્નતિ અને [illegible]
"સતત નીતિ[illegible] [illegible]
"[illegible] ગંગા-પ્રવાહ તેવો [illegible]
"[illegible] પ્રવાહિત કરવો. [illegible]! [illegible]
"વિચાર-દાનનો માર્ગ અને પરિપોષણ આવ્યો છે, અને
"પુરાણું સ્થાન અને પુરાણું [illegible] [illegible]
"આ માર્ગ ત્યજાય તો તેના [illegible] [illegible]
"છે અને એ માર્ગ [illegible]
"[illegible] પુરાતન અને પુરાણાઓનું [illegible] સંસ્કાર-
"[illegible] [illegible] સંસ્કાર છે. એ [illegible] ન [illegible]
"[illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] છે. [illegible]
"[illegible] છે [illegible] [illegible] નથી. [illegible]

૩/૩૦

"આ પવિત્ર ધર્મથી ~~...~~ તું જરૂર ડગીશ નહીં! ~~...~~
"વિશ્વમાં ન્યારા ધર્મ-ધર્મનાં ~~...~~ ...આગ છે,
"તું માટી ~~...~~ ... છે, અને આગળ ધર્મનું
"દુઃખ હું તને સોંપું છું. કારણ કે તને ... આપેલી
"આવેલો માને છે, પણ ઈશ્વરે સર્વ શક્તિ ... ગ્રહણ કરી
"પ્રાણ, તને ધન ... ~~...~~ મેં નથી લિપ્ત રાખ્યો છે, અને
"હું પુત્રને આપણે અને એની બુદ્ધિને ~~...~~
"સંસ્કાર પામેલ માણસ નવી કરવાનો મેં તને પાળ્યો
"...છે. ... ~~...~~ માટે. આ ...
"કુ~~...~~ની ... ઉપર ...
"... છે." ... ભાવે આ ધર્મનું ... ... આ ...
"છે." ... ... ના સંબંધમાં આ ...
આવતી તે ગુલામ... ~~...~~ ... વિચારીને
હતી. ~~...~~ પુત્રને ... ~~...~~ અને બુદ્ધિ... "...
... કારણ કોઈ પુત્ર માટે પવિત્ર... "...
"આત્મા" દર્શાવતી હતી. એ ... કોઈ. ...
... માટે પવિત્રતાનું ... કરવા આ ...
... ~~...~~ કરી ... પામતી. ...
... તે ગુલામોના ... પુત્રના ...
... સંબંધમાં ... ઉપજાવતી અને પોતાની ...
પડે એવું ~~...~~ એ ... ~~...~~ એ ...
પડશે કે ... એ ... ગુલામોની અને ... પુત્રના ...
હતી. એ ... ... અને ...

વિકાસને અંતે [illegible] પામે તેમ હતું. [illegible] ભગવાનને [illegible]
માની લીધા વિના કોઈ કહેવાનું હતું? કહેતો [illegible] કેળવાયેલું હૃદય
એ [illegible] ટાંકણી ઠરવા લાગ્યું. વસ્તુ-સંસ્કૃતિ ઉપરની
કલ્પનાની જડતામાં [illegible] ની સાથે [illegible] રીતે [illegible]
તે [illegible] અનુભવની વિવિધ આકરતાથી [illegible] કરવા
લાગી. એ આકરતાને લીધે પોતાને જ્યાં ત્યાં [illegible]
જ્યાં તેમ નથી હતું [illegible] કરવા
લાગી, [illegible] અનુભવહીન [illegible] પણ [illegible]
ભાવના ઉપર ઉપર તેના [illegible] અનિવાર્ય નથી
[illegible] ઘણાને આગ્રહ કરવા લાગી, અને તે
[illegible] ઉદ્ગારકાળે અનેક વિચારો અનુભવની પ્રિય [illegible]
[illegible] [illegible] અર્થ [illegible] ઉપર [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] અનેક પ્રિય-વિભાગ [illegible]
[illegible] [illegible] કરવા લાગી.
એને [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] લાગી.

"કાકી, શું [illegible] [illegible] કે [illegible] [illegible]
"વધારો કરવા જેવાં મારાં હૃદય છે?"
[illegible] — ના, મારાં [illegible] નથી, પણ મારા વિચાર [illegible]
"એને [illegible] [illegible] વિચારો વધારે છે?"
[illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] કે [illegible] વિચાર [illegible]
[illegible] — [illegible] વિચારોની [illegible] છે કે મારા [illegible] નથી તેને
[illegible] પણ [illegible] નથી.
[illegible] પણ [illegible] [illegible]
[illegible] — [illegible] [illegible] કે મારા વિચાર [illegible]

સર૦ – હું કંઈ પંડિત નથી. પણ આ વિચાર પ્રમાણે તું ચા-
લીશ તો તું વિપરીત કરી બેસવાની અને મને દુઃખ દઈને
તને દુઃખ કરવાની. ઈંગ્રેજ લોકો પુરુષો પર સ્ત્રીઓને
એટલે ત્યારે સ્ત્રીઓને તેમની મરજી પ્રમાણે વર્તવું પડે, પણ
આપણી તેમની આજ્ઞા પાળવાથી આપણાં દુઃખનો ક્ષય થતો
નથી.

કુ૦ – ત્યારે ~~[illegible]~~ મારી બિના વિચાર કંઈ રીતે કરે
અને ગુણીજન લોક રીતે કરે ત્યારે મારે શું કરવું
રહેવા સરસ્વતી કુમુદને બાથ ભરી અને એક બીજા
ઉપર બે ચાર ~~[illegible]~~ આંસુઓ પડ્યાં. સરસ્વતીએ કુમુદને
બોલ્યા.

સર૦ – પુરુષોની સંભાળ વિના તો સ્ત્રી પુરુષની આજ્ઞાને બાંધે નહી
તો તું ગુણીજનોના વિચારમાં રહે તો ત્યારે વિના તે

G 59
નં ૨૧૧
૧૯.૯.૬૦

કુ૦ – તો ~~[illegible]~~ મારા વિચારને જાણો – અને મારી
તોડવા શું કરવા મથો છો! મારે કુમારી રહેવું છે. એ વિચાર
મરડી નાંખી નથી ભાંગ્યો ~~[illegible]~~ પરણીને રહેલી ત્યારે મારા
કંઈ જોર છે! ~~[illegible]~~ ગાય ને દીકરી – દોરે ત્યાં ~~[illegible]~~
ત્યાં જાય.

કુમુદનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું, તેનાં ડિલમાં નરમ
આંસુ ઊભરાયાં, ભાભુ હૃદય દુઃખના આવેશથી ધ્રુજવા
લાગ્યું, અને ડૂસકાં ~~[illegible]~~ ઘણી ઉપર પડ્યું
ભાભુ ઘણે ઘણે રોવા લાગી. ~~[illegible]~~ નાંખી ~~[illegible]~~ ઘણે ઘણે રોવા લાગી.
ડૂસકાં ભરીભરીને મૂક્યાં.

"બેટા કુમુદ! એક દીકરીને પરણાવી ઘરમાં નથી
અને બીજી દીકરીનું પારખું કરવું નવરશે તો વિચારમાં

"મારું કાગળનું કામ છે તો ત્યારે એમ ફરીને મળજો મિના."
"હજી એવો વખત નથી. પણ પરણ્યા પછીનાં સાત સુખ કુંવારાં
રહીને ના સુખથી સોહશે."

કુંકુમ એટલું સમજી માં ઊંચું કરી ડોલવા
લાગી. કાકીની વાતે [illegible]
મામાની મિના સાથે ફરવાની વાત પરથી ફરી વાદવિવાદમાં
ભળવાં લાગ્યાં. મામાની મિના સાથે ફરવાની વાતમાં
કુંકુમને પોતાનું કાગળનું હતી
ગયું લાગ્યું. વાદવિવાદમાં ઉતાવળાં પોતાની વાતે વળવા લાગી.

"કાકી, પરણેલાંઓનાં સુખ કરતાં ઉતરતાં હોય છે.
"કુમારિકાનાં સુખ કદી હોય છે!"

કા૦ — કોણ કહે કુમારિકા હોય છે; કોઈ કુમારી હોય નથી
તો તેનું સુખ કે દુઃખ કહેવું શી રીતે હોય! ના કહી
ગુજરાતની મિનાનું તો લે પણ આવે તે કહે. ન હોય ઓરડી
કુમારી ઘેલી કુંકુમ!

કું૦ — ઘેલી બનાવ ન હોય તો કાહ્યાં કાગળ હોય!
કા૦ — તો, બાપુ પાસે બધી વાતો કહે નહીં ત્યાં બાપુ ઓરડે
ની વાતો ફરવાના આવા કરે ત્યારે ઓરડામાં ન કહીને કહેવું પડે
કું૦ — શાને કરે ત્યારે.
કા૦ — તું લાગ છોડાવીને ને છોડીને પણ સમજ
કુંવારી નહીં.
કું૦ — ત્યારે શાને. પણ બોલો તો ખરાં.
કા૦ — બોલો ફરી લાગ, તેને ત્યારે સાચું સમજે.
કું૦ — ના બાપ, શાને. પણ બોલો.
કા૦ — હું કંઈ ત્યારે બાપ નથી. પણ તો, સાંભળ ત્યારે. આ
[illegible] બાગમાં કોઈ સોબત શું કરવા માંડતા હશે?

કુ૦— તેમને તેડ ગમ્યું. ગમવા ન ગમવાની વાત તેમાં ક્યાં
હતી? કોઈને ભાવે ગમ્યું, ને કોઈને ભાવે ન ગમ્યું.
કોઈને ભાગે સંસાર માંડવાનું ને કોઈને ભાગે કુમારા રહેવાનું.

કુ૦— ના, એમ નથી. ગમવું ન ગમવું તેનો આધાર
[illegible] ઉપર છે. પણ સંસાર માંડવાની વાસના અ[illegible]
માનવી વડીલ આગળ કહેવે છે. જેમ [illegible]
પોતાની [illegible] ઝાંખો કુચવક કહે છે તેમ [illegible]
મનમાં [illegible] વાસનાનો વા વાય મોટો
બીજી સંસારની વાસના જાણે ઉભરતા હોય છે.

કુ૦— પણ હવે આપણાં [illegible] [illegible] કુમારા રહ્યા છીએ
તમ કુમારાં છો, તો બોલું શું?

કુ૦— બોલો.

કુ૦— ના, પણ તમને શું લાગે તે [illegible] કહો.

કુ૦— ના, નથી શું લાગે.

કુ૦— બોલું... નહીં પણ કયારે સંસાર માંડશો?

કુ૦— બોલું... નહીં પણ કુમારે [illegible] [illegible] બોલી.

કુમારે હૃદયનો નિઃશ્વાસ [illegible] [illegible] બોલી.

"મનમાં વાસના નથી થઈ હોય તો કહો ને [illegible]
"નહીં તો વાર [illegible] સંસાર માંડશો. ને જેમ, [illegible]
"વાસના [illegible] કાંઈક હૃદય લાગે છે કે પરમેશ્વર [illegible]
"વાસના [illegible] કાંઈ થઈ હશે."

કુ૦— "ત્યારે તો તમને વાસના [illegible] બોલી.
આંખો ખોલતા શું બોલી [illegible] [illegible]

"હા, [illegible] ઈશ્વરે ત્યાં ત્યાં [illegible] [illegible]
"મૂક્યાં છે [illegible] ત્યાં ત્યાં એ વાસના પણ [illegible]
"[illegible] વિદ્યા, વિવેક, અને [illegible] [illegible]
"તેમાં પણ એ વાસના [illegible] છે તો તારી [illegible]
"[illegible] તો [illegible] વાસના તો [illegible] [illegible] [illegible]

"તે નોકર રાખે નહીં. પણ એ બાળકના અવાજથી એ કહ્યું
"મને શંકુની મજાકનું કામ."

કુસુમ તરફ મલકતો ગયો. ઉપર ફેંકી દરવાજો દરવાજો ખોલ્યો.

"ત્યારે એ હુકમ કામ કરીને બનવું તો મળશે
"સમાચાર! પણ કેટલો વખત શાક પહોંચાડવાનો ઝાડમાં પડ્યાનું
"હોય તો આપણી એવી ના."

કેશવરે હાથ ઝાલ્યો કુસુમનો પાણી લેવાની.

કેશ— "બોલો તો ખરી. કેટલામાં ફૂલો હું ગયો? આજ મેં વખતી આદિ કાળીપણાનો મોકો ત્યારે જાણ્યું કે ફૂલોનું પડીને તો એ ફૂલવાનું તો હજુ ચાલે છે.

કુસુ— બસ કર. તમને ફૂલોનાં ધ્યાન નથી રહેતું તો મને માં-મનમાં શું ધ્યાન રહેવાનું છે?

કેશ— તું જાણે છે કે બાળકના મારવાનું કામ કર્યું છે. પણ એમનું બીજું વિકટ કામ કંઈ નથી. સાહિત્યિક અને ઐતિહાસિક ... ફક્ત પગાર પાસે ભૂલો આવી છે.

કુસુ— પણ એ તો નવ પુરુષોની વાત કરી. એ બાળકના ગાય તેમ વિકટ હશે, પણ સ્ત્રીઓનાં કેટલી ઝાંખી થઈ ગઈ છે! હું જાણું છું કે એ બાળકને સમજવામાં પુરુષોના કરતાં સ્ત્રીઓ વધારે કુશળ હશે, તેથી ... પુરુષોમાં મોટાં મોટાની ફેંકી ગયા છે ત્યારે સ્ત્રીઓમાં મોટાં મોટાંનું સતીપણું ગવાય છે.

કુસુમને ... ઉપર વાત ચિત્રનું તો બોલી.

... આરામ ઉપર

"બેટા, ત્યારે આ ... કામ ... કહે.
"જુઓ, ... સ્ત્રીઓ વધારે છે તેના આવી તો ...
"હોય તો કહ્યું તે. મને ... પુરુષો ...
"આવા હોય છે ... ભૂલો કરનારા ...

"ત્યારે સ્ત્રીઓ પત્ની બની નકામી હોય છે તે તેમને માન [ઘણી] આપી

"લોકશાહીઓમાં છે તેથી તેમનાં દૃષ્ટાંત લેવાય છે. આવો મેં ...

"ઉલ્લેખ કરે. ~~[illegible]~~ કે પુરુષોના બાળકો

"ને પુરુષોમાં [ભાઈ] આવતા સ્ત્રીઓને આવતા હિત આવતા છે કે સ્ત્રીઓ

"અને નકામી છે તેથી પુરુષ ઉપાડે છે. હવે બની વાત આપીએ તો

"આમાં કુદરત રહ્યું છે કે ઉંચે ઊડે છે."

ક૦ – કેવી રીતે?

કિ૦ – [illegible]

[illegible]

કિ૦ – [illegible]

[illegible]

રડે છે પુરુષ બહાર ભટકે છે. અને ~~[illegible]~~ ઘરકામ પુરુષો ઘરમાં બેસે ૨૮—

પંડિત હોય પણ બાળકોને શીખવી શકતા નથી ત્યારે આવા સ્ત્રી

પોતાનું કામ બજાવી પુરુષને ઘેરે રહેવું રહ્યા ~~[illegible]~~

કરી શકે એમ હોય છે. ~~[illegible]~~ પુરુષ અને સ્ત્રી બે જાત

હોવા છતાં બે જાતને બાળકના ઉછેરના ધર્મ તેમાં ઘણો ભેદ

રહેલો છે ને [illegible] બે જાત રહ્યું કરી શકે અને બાળકના શિક્ષણ વિ.

એવું છતાં સ્ત્રી પોતાનું કામ સારી ~~[illegible]~~ સારી રીતે બજાવવામાં

ઠેકાણે પુરુષને ~~[illegible]~~ સમજાવવાના બેઠી તો પુરુષને ~~[illegible]~~ ગમતું નથી

તે બાળકને રોકી શકે. પુરુષની લાલસાથી સ્ત્રી ન સમજાવે પણ

સ્ત્રીની લાલસાથી પુરુષ રહી શકે એમ ન કરવું. આવી બાબતું

પોતાનું ~~[illegible]~~ કામ ~~ન [illegible]~~ સ્ત્રીઓ ~~[illegible]~~ ન, સમજાવે

ત્યારે પુરુષો ~~[illegible]~~ એમને બચાવે છે તો તેમનો વાંક નથી.

ઉ૦—ત્યારે મને લાગે છે કે આવું પુરુષ એવું [illegible] છે

એને સ્ત્રી ~~[illegible]~~ વિવેક [illegible] પછી પણ ~~ન~~ [illegible] બને, નથી કહ્યું.

[illegible] ~~[illegible]~~ આપણા લોકોમાં સ્ત્રી એવા છે તેવું [illegible] એ ન હોય

~~[illegible]~~ પોતાની અને પુરુષની બાળકના રક્ષણમાં ~~[illegible]~~ [illegible]

સ્ત્રીના ~~[illegible]~~ હાથમાં છે—

ઉ૦—હા, [illegible], [illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~ અને [illegible] [illegible] [illegible]

મારે ન આપણો પુરુષના વાદ નથી. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

ઉ૦—ત્યારે એમ ~~[illegible]~~ સ્ત્રીઓમાં ~~[illegible]~~ છે ત્યારે મને [illegible]

કેમ કહો છો?

ઉ૦—[illegible] આવો [illegible] નથી [illegible].

ઉ૦—તે [illegible] ન હોય તો પણ અને [illegible] ન પણ

આનો ઉત્તર [illegible] [illegible] [illegible] નથી. તો પણ

વિચાર કરવો રહ્યો [illegible].

[illegible], [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] ન પણ તો [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ન પણ. ~~[illegible]~~ [illegible]

"મારે તો ભલે ઠેકાણે આવવા પો. મારે ~~[illegible]~~ હું હેરાન થવાનો
"પણ વિચાર કરી ~~[illegible]~~ ધાર લાગે તેને ~~[illegible]~~ પાણી ચાળવા રહે
"નહીં. ભલા, આપણો પ્રશ્ન આપણા ઘરમાં નહીં પણ સમજવાની
"લોક ~~[illegible]~~ અને નિરામય ~~[illegible]~~ સ્થિતિ વિષે આપણું પ્રશ્ન
"~~[illegible]~~ લાગે ગાયું છે તેમાં ~~[illegible]~~ રહ્યું લાગે અને આપણું કલ્યાણ જ
"રહેલું છે. ~~[illegible]~~ તેમણે બહાર ગાઢ આવું પ્રશ્ન લાગે અને
"તારે માટે બનવાનું પ્રશ્ન લાગ્યું તેમાં મહારાજ મુકેલ
"પણ ફેર કરી શકું એમ નથી તો તારા વિચાર બદલતી ના
"આવેલા તારે મુકવા જ!"

કુ૦— વાચક, એ તો ખરું હશે. પણ ધારો કે આપણને, આપણું
... તો મન ~~[illegible]~~ પોતાને
અને મનને ફુરસદ રહે છે તેમનું પણ રહ્યું
શી રીતે?

રુ૦— હું ~~[illegible]~~ ધારું છું કે તારાઓમાં વાંચવા ... રહેલું લાગે છે ~~[illegible]~~ પણ
તે ચીજોને ~~[illegible]~~ તેમ જ રહેલાં એમ ન ધારવું.

કુ૦— કેમ?

રુ૦— પુરુષને માત્ર ત્યાં પણ એમને માતાના ~~[illegible]~~ અને પિતા —
તેની લાજ — આવાં ખાતે ત્યાં જરૂર. ... ન ... પણ ... શકતી.

કુ૦— કેમ?

રુ૦— શરીરની રચના ઈશ્વરે એવી કરી છે કે પુરુષ તથા
તેમના ગુણો કર તે ભાગ લાગે નહીં; પણ એમની સાથે ગુણો એવું
શરીર ... ઉપયોગની પ્રસિદ્ધ કરે અને
કેવળ આવો આવે કે તેનું શરીર જ તેની સાથે ... પ્રસિદ્ધ કરે અને
તેની મુક્તિ થાય તો ... કે થાય તો ~~[illegible]~~ ... આવતો
... કરી શકાય. ... સંસારની ... સારી ... પણ
... વિચારને ~~[illegible]~~ ... રહી શકે છે પણ ...
... પણ ... ~~[illegible]~~ નથી એવા ... તા ... શી રીતે
... રહી? ... અને આ ... તે શી રીતે ... રહી!

કુ૦— કેમ?

રુ૦— ... હું ... માતાપિતાની છાયામાં રહું છું અને ...

~~[illegible]~~ આપતો નથી. પણ ~~[illegible]~~ [illegible], અને મારા મનને માટે [illegible]
લાગે છે અને [illegible] વિચારવાનું નથી. ત્યારે માતપિતાની ~~[illegible]~~
ને [illegible] એમ છે તે [illegible] નથી, અને તેમના દેવ [illegible]
ત્યારે હું [illegible] કંઈ [illegible] [illegible] પડશે, ~~[illegible]~~
ત્યારે [illegible] [illegible] કોઈ [illegible] નથી, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]— પણ ત્યારે [illegible] [illegible] [illegible] નથી.
[illegible]— [illegible]!

[illegible]— પરણેલી રાંડે તેને [illegible] ને [illegible] છે. મારાં ભાઈ-
બહેનોને મારાં જેવાં [illegible] અને મને [illegible]
[illegible] ત્યારે પરણી હતી તો મારે [illegible] હતાં
તેને મારી [illegible]! [illegible] હતાં તો [illegible]
લાગે છે. ~~[illegible]~~ કોઈ ઠેકાણે [illegible] તો કોઈ ઠેકાણે [illegible]
ઠેકાણે [illegible], કોઈ ઠેકાણે [illegible] તો કોઈ ઠેકાણે
[illegible], કોઈ ઠેકાણે [illegible] તો કોઈ ઠેકાણે [illegible]
~~તો કોઈ ઠેકાણે~~ [illegible] [illegible], મારા [illegible]
[illegible] થાય છે, અને ~~[illegible]~~ [illegible]
નથી તેનું મને [illegible] [illegible] હું [illegible]
[illegible] છે અને [illegible] ઠેકાણે [illegible] તો
[illegible] [illegible] છે. [illegible], ~~[illegible]~~ [illegible] પરણેલી
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] અને [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] પણ [illegible] [illegible]
[illegible] પરણાવવાનું [illegible] હતાં પરણાવવાનું નથી તે મારે [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]! [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] પરણેલી ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે, તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] હતી! ત્યારે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તો [illegible]
ત્યારે [illegible]. પણ [illegible] તો [illegible] ત્યારે ~~[illegible]~~ હું [illegible]
[illegible] નહીં અને તેને ત્યારે મને [illegible]
[illegible] છે તે પણ હું [illegible] તો [illegible]!

કુ૦ — રહો!

રે૦ — શું - રહો - રહો - કહીને શું કરો છો! મેં કહ્યું તેનો
ઉત્તર તો દો? [illegible]
કુ૦ — [illegible], [illegible] ન [illegible]. તમે [illegible] વાતો
કરી. તેનો હું ક્યાં ક્યાં વિચાર કરીશ તે [illegible]
રે૦ — [illegible] કરવાની હતી ને! [illegible]
કંઈ [illegible] તો [illegible] મનાવવું પડશે.
કુ૦ — તે [illegible] તે [illegible]
[illegible] કંઈ [illegible] છે! [illegible] વિચાર કરતા [illegible]
[illegible] ઉત્તર ન [illegible].
રે૦ — ન [illegible], [illegible], ન [illegible]. હું [illegible] છું [illegible]
કે [illegible]
અને હું કુમારી રહીને [illegible] છું. [illegible]
[illegible]
[illegible]!
કુ૦ — તે, ખરી, એ વાત નથી [illegible]. [illegible] કહ્યું [illegible]
વાત મેં ના કરી નથી. મ્હારા વિચાર [illegible]
વાત હતી — તે વિચાર [illegible] તો [illegible]
મ્હારા વિચાર [illegible] મ્હારી [illegible] કે [illegible]
કંઈ કરવું હશે તે કરીશ [illegible] રાખજો કે [illegible]
[illegible] છો તે [illegible] કરશો તે [illegible]
[illegible] મ્હારા વિચાર તો [illegible]
નથી.
[illegible] છે [illegible]
[illegible]. તેની [illegible] આ વાતો [illegible]
[illegible]

પ્રકરણ

ફુવારા અને કુંડ.

રાજપૂત નીતિ જ્યાં ત્યાં ઉદાર, હાથીહતી-
વાળી, અને ફારસીઓથી દૂર છે ત્યાં ત્યાં ભિન્ન રાજ્યોના રાજ-
પુરુષોના પરસ્પર-સંબંધ માટે રહેલા છે.
એ રાજ્યના રાજાઓ ભિન્ન હોય તો પરસ્પર [illegible]
નું આશ્વાસન કરવા માટે, અને [illegible]
પરસ્પરનાં [illegible] અને [illegible]
ફેલાવવાને માટે, [illegible] દૂર હોવા છતાં સમીપ
આવતા [illegible] છે અને રહે છે. [illegible]
મહારાણાના [illegible] રજપૂતો [illegible] કરવામાં
આવેલા હતા અને રજપૂતાણીઓને [illegible]
[illegible] આવી હતી. [illegible] આ મંત્ર
ઈતિહાસ [illegible] નથી, તેનાં [illegible] છે,
[illegible] રાજાઓ [illegible] પોતાના રાજ્ય-
[illegible] ઈતિહાસ [illegible]
હાલમાં [illegible] છે તેને આ મંત્રસાધનાનો [illegible]
રહે છે. [illegible] અને [illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible] છે તે આ મંત્રસાધનાને [illegible]
તેજ માટે છે. [illegible] અને [illegible]

ઈંદ્રિયોનાં કુદરત વિરુદ્ધ છે એવાં સાધન વાપરવાં નહીં,
તેમના ધર્મગુરુઓ. અને તેમની શાખાઓ [illegible]
[illegible] તેમનાં કુદરતનાં સ્વરૂપો [illegible] છે એવા
સ્વરૂપો [illegible] છે. આવાં
સ્વરૂપો [illegible] ઇંદ્રિય [illegible]
[illegible]
[illegible] હતી.

[illegible]
[illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] ઇંદ્રિય [illegible]
છે તો [illegible] છે. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] છે. "[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ઇંદ્રિયવિષયો [illegible]
સંયમ [illegible] અને [illegible]

[illegible] એક બીજા ઉપર
પાઠશાળાને માટે ઈંગ્લાંડમાંથી [illegible] ખાસ ભણેલી
શિક્ષિકા દ્વારા કરી [illegible] કુમારી [illegible]
પછી [illegible] મિસ્ ડીક નામની [illegible]
ખાસ રહેલી કુમારિકા મળી આવી. તેને [illegible]
કુમારિકાની રહેણીના [illegible] સાથે રહેતી હતી.
[illegible] પરિશ્રમ [illegible] પતિની આજ્ઞા [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
પાળતી હતી.

[illegible] કુમારિકાના [illegible] [illegible] [illegible]
કુમારિકા [illegible] [illegible] [illegible]
મને [illegible] છે. [illegible] આવતાં [illegible] મારી.
પતિની આજ્ઞા લઈ [illegible] [illegible]
ઈંગ્લીશ કુમારી કામકાજમાં [illegible]× હતી.
[illegible] તો [illegible] તે કામકાજમાં નિપુણ હતી. [illegible]
[illegible] ઈંગ્લીશ [illegible]
[illegible] નિપુણ હતી તો [illegible]
[illegible] [illegible] હતી. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
ઈંગ્લીશ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] હતી. [illegible]

× Accomplished

રોગની ~~ક~~ કૂકારાનું ~~ક~~ અને કુંકુમના વાતવિનોદ સાંભળતાં હતાં માંડ્યા.

~~…~~ કુંકુમનો બિછાનાના છેડામાં વળાતી લીલાની ઉપર રડતાં રડતાં કાંઈ પીતાંબરની ભીંસભીંસની ભાતી-માંથી કુંકુમને પોતાની પાસે આવવા હાંકતી કૂલીરાણી લાગી. ~~…~~ એ આ ગાવા ધ્રૂજેલા કુંકુમ પોતે આવી ન ઉભો. રહી. એ ગાની નાટકે લાંબાવીને ~~…~~ વળાતી બે ભાગ ઉપર રહ્યાં. વાતો ગુજરાતી~~માં~~ ~~…~~ રહેતી; કૂલીરા ગુજરાતીની આવતા બોલવા પ્રયત્ન કરતી હતી અને ગુંચવારો પડતાં સ્મિત કરતી હતી.

કૂલી૦— "મિસ્ટર કુંકુમ— ~~…~~ ના..ઈ..ની કુંકુમ— કુંકુમ બોલ્યો.

કું૦— "ના..ઈ..ની નહી, બહેન."

કૂલી૦.. "બહેતર. બોલવા અને ~~…~~ માંડવાની ~~…~~

"ના..મા..રી.. આ..વા.. કેર રાખો. છે." કુંકુમ બોલ્યો.

"બહેતર!"

કું૦— "બહેતર! કૂલીંદરા બહેન! મારા નામનો

"નામને અહીં કાંઈ ન છે."

કૂલી૦— "ચૂપ! હા. તમે. કુંકુમ — હું કુંકુમ. ના.

"કુમારી — હું કુમારી."

વાત કરતાં કરતાં બે જણ ઉપર આવ્યાં. ~~…~~ કોઈ ~~…~~

અનેકુંકાની* ઉપર ~~…~~ બેઠાં.

---

* અનેકુ મહલની બેઠકાનું આગળ. ડૉક.

~~ફૂલોરા જેવું [illegible]~~ ફૂલ જેમ ફૂલોરાને જોઈ આવ્યાં
~~[illegible]~~ ઊંચો આવ્યો; તેના ચહેરે ચમકતો
હોંશ ફરતી ફૂલોરા ~~[illegible]~~ જીવવા લાગી."

"આનું નામ શું?"

"સલોની."

"તમારી સાથે કોણ છે?"

"મારાં ફોઈ કુંવર. તેમને બોલાવું?"

"હા. બોલાવો."

કુંવરને ફૂલ બોલાવા ગઈ. ત્યાં ફૂલોરા
બોલી: "બા..બા..બા. કુંવરી આ!"

કુંવર — "હા. ફૂલ તમારી પાસે રમવા આવી છે"

ફૂલો — "તેમના..મારા-બિચારા-મારા-છે."

કું — "ફૂલ, ફૂલ મને મારા ફૂલ જેવું મધુર
"મને ગમે છે."
"હા. પણ તેમને મારા ભાઈને છોડ્યો."

ફૂ — "ફૂલોરા બહેન ફૂલોનું નામ છે — ફૂલોરા બોલી
"ફૂલ, મને ફૂલ ગમે પણ ફૂલ. મને બોલાવ
"ફૂમારી."

કું — "વાહ, ફૂલોરા બહેન તમે ફૂલમારી ફૂલ જેવી
રહેશો?" ~~[illegible]~~ ફૂલને તો હવે ચલાવું પડશે."

ફૂલો — "કુંવર-કાકી, મને તો બધું આવે છે ~~[illegible]~~
"મને ~~[illegible]~~ ન-ભાઈ..ભાઈ હતા. ચલાવું હવે
"તે ચલાવે. ન ચલાવું હોય તો ન ચલાવો. હવે જા..."

ઉ. દે. —

"ન ભાગવાની વાત." કુસુમબહેન કુસુમબહેનો
"ગાયે તો પડશે. મને ન ગાયે તો ન પડશું."

રૂપ૦ — "પણ ~~[illegible]~~ જ ગમે એને પડવાવાની દીવાન-
"પણ લાગે. એના મા બાપ ચિંતા કરે છે!"

કુસો૦ — "એમની કુંવરતા પૂરી થાય અને ~~[illegible]~~
"એમની પ્રીતિ થાય ત્યારે પડશે."

કુ૦ — "રૂપ, એ તો ~~[illegible]~~ ભાગ્યે કેટલોયે મદદ માગી.
"એમના ~~[illegible]~~ ભાગ્યોએ ત્રણ્ય. ત્યાં તો
"ન ફાવ્યું. પણ હવે તું એમને જોઈએ એવડું. કુસુમ,
"બહેન, તમારે ત્યાં રમવાનું મન પ્રીતિને દૂર કરાવે
"એવું કઈ છે?"

કુસો૦ — "~~[illegible]~~ પ્રીતિની સહેજે ઈશ્વરના હાથમાં છે."

કુ૦ — "પણ એના પર તો ભાગ્યેજ હોય એવું રહ્યું."
"કે નહીં!"

કુસો૦ — "ભગવાન કરી શકે. એને ઉપાય છે એવો
"ઈશ્વરનું નામ છે-એને ઈશ્વર... મદદ આપે... છે જ."

રૂપ૦ — "પણ ભગવાનમાં રમવાને આવા ઉપાય કરી
"શકે છે... આવા દેશમાં તેમ નથી."

કુસો૦ — "~~[illegible]~~ એવે. એ ~~[illegible]~~ — એવાં ચાલી પડાવવાના
"પ્રેમના દેવતાનું છે." અમને પુત્રને પડાવવાની
"એ આવા બીજું પાપ ~~[illegible]~~." આવા... ~~[illegible]~~
"પણ પડાવવામાં વળી પણ કુસુમબહેનને શું
"નહીં."

રૂપ૦ — "~~[illegible]~~ કુસુમ ~~[illegible]~~ લગ્નનું - વળી. ~~[illegible]~~ પડાવવા
એને પાપ છે. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ લાગ્યું!

ન.ર. [illegible] ફર્નાન્ડીસ રોજ઼ ને કોઈ [illegible] નથી. [illegible] ફર્નાન્ડીસ
ફર્નાન્ડો ફર્નાન્ડીસ માટે છે કે [illegible] ફર્નાન્ડીસ [illegible] પણ
તેમાં [illegible] ન ફૂલ્યાં.

ઈંગ્લિશ ફર્નાન્ડીઝ આ [illegible] સમજાયું નહીં. ફૂલ્યા
તે સમજી ગયો [illegible] ભાર ફૂલાવવા જ [illegible] [illegible].

"ફૂલી, ફાડી, મરણ હોય તો [illegible] [illegible] [illegible]-
"હા. ઘણા તે ઈંગ્લિશમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]."

"ના, બહેન. તું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"હું ઈંગ્લિશ ફ્રેશ [illegible] છો."

બે [illegible] ફર્નાન્ડીસ [illegible] ઈંગ્લિશ [illegible] [illegible].
તેમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કે "He continued
"a lover, though [illegible] they were married
"at least five years back". [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] નથી. [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible].

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હોય છે ને [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. એ [illegible] [illegible]
"[illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
"[illegible] છે. એ [illegible] [illegible] હોય તેની [illegible] [illegible]
ફૂ૦ — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
તે [illegible] ન [illegible] હતું:

"[illegible], [illegible] ફરી તો [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

કુસુ૦— એમજ ન.

કુ૦— ત્યારે [illegible] તે દેશમાં સ્ત્રીઓના કલ્યાણ-
ને સ્વતંત્રતાથી [illegible] [illegible] તેમ [illegible] કરે છે
તેનો માટે [illegible] ના?

કુસુ૦— એમ ના.

કુ૦— તો પરણેલો એમ કેમ કહેવાય છે?

કુસુ૦— બધા પરણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
તેનો પરિચય કરે છે [illegible] તેની સાથે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરે છે
[illegible] [illegible] કે [illegible]
[illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible]

કુ૦— [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] પડતું હશે?

કુસુ૦— હા [illegible].

કુ૦— ત્યારે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ના છે.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

કુસુ૦— [illegible] [illegible] ના. [illegible] [illegible]

કુ૦— ત્યારે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] (Lover) [illegible] છે અને પરણીને [illegible] [illegible].

કુસુ૦— એમ ના.

કુ૦— [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible]"
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]?
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે?

કુસુ૦— [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે?

[illegible]

[illegible]

[illegible] !

[illegible] !

[illegible] ?

[illegible] ?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible]

કુ૦— મારી બહેનના વિવાહિત પતિ સુદર્શનસિંહે એ પુષ્પકના કિરણ [illegible] લાગે બહેન પાસે નાંખ્યા ... અને સમજાવ્યા હતા ત્યારે હું હતી.

• ઇન્દિરામાં કુસુમના મોંમાં [illegible] લાય ... સુન્દર લાગી. બસ તો ... પણ લઈ જવા લાગી.

કુસ૦ — ઈન્દિરાનું બધું કોઈ ... વાંચ્યું છે!

કુ૦ — વાંચ્યું છે પણ ... સમજાયું છે. ... સમજાવે, ... વિનાનું સમજાવે, ... હોય ... વાંચું, અને ... ન સમજાય તો ... બહુ રહીશ.

કુસ૦ — ... સમજાવવામાં ... લાગો પણ હજી કોઈ ... લાગે ... લઈશ

કુ૦ — સાંભળો. "... " ... ગાઓ!

"...

[illegible]

[illegible]
[illegible], વળી વળાવીએ!"

ક્લિ૦— ઉપકાર કરો. મારી [illegible] કુસુમ! તું
તો [illegible] તે [illegible] તું રહી રમવાનો.
[illegible] પણ [illegible]
[illegible] — તે રમવાનો!

કુ૦— [illegible]
[illegible].

ક્લિ૦— પણ [illegible]
તેનો [illegible] નહી [illegible]!

કુ૦— એ [illegible]
[illegible]. [illegible] તેની [illegible]
[illegible] તેની [illegible]
[illegible] છે.

[illegible]
[illegible] — [illegible] — [illegible]. [illegible]
[illegible]
[illegible]

ક્લિ૦— [illegible]
[illegible]

[illegible]— [illegible]

ક્લિ૦— તેની [illegible] છે.
[illegible]

[illegible]

[illegible]

Pradhanji, it will be a ~~pleasure~~ privilege to have
to teach so very precocious a pupil. ~~Will you~~ I also
shall have ~~me~~ to learn something from her.
My sweet Kusum, will you teach me how
to translate the word "precocity" into your
vernacular!

કુસુમ નીચું જોઈ રહી.

કુમારી૦— ના—ના. [illegible] bashful.. bash-
ful.. [illegible] ..[illegible]!

કુમારીએ કુસુમના ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]. [illegible], [illegible] કુમારી-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

કુમારી૦— Mrs. Pradhanji, what if I
teach your sweet child some of our accomplish-
ments! — say, introduce ~~her~~ her to the fine
piano, teach her some singing, some painting &
so on! — just turn her into an artist & make her life
sweeter! like them!

[illegible]— ~~does~~ Kusum ~~to~~ likes or dis-

કુમારી૦— She has no likes or dislikes. She leaves all to her father
with the boundless ~~child-like~~ confidence of a child

[illegible]— ~~Ah~~ Well, considering her social
surroundings ~~[illegible]~~ it is ~~difficult~~ not possible
to say ~~whether~~ that these otherwise good things will

[illegible]

also to procure her blessings.

[illegible]૦ — How?

[illegible]૦ — You perhaps know that she is bound to marry, & we don't know whether her husband will be well known & his people will relish these things.

[illegible]૦ — Why should she be bound to marry! She has a mind to remain as single as I am! You mean you will be cruel to her & force her to marry — such a sweet bird to be forced into marriage! No, no, my good sir, I swear you shan't do anything of that kind!! ~~[illegible]~~ my good lady,

[illegible]૦ ~~[illegible]~~ You first get your point solved by her & her mother's and then we shall see. ~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"[illegible]

" — [illegible]

"[illegible]

"[illegible]!"

[illegible] ઉત્તર ન દીધો.

—

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] Narhaunen [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"[illegible]

"[illegible] ॥

[illegible]

"મણી? [illegible] કૈવલ્યાબાબુએ જ કલ્યાણનું સ્વપ્ન બતાવ્યું છે?
"મને ગમ્યું છે:—

"कुरङ्गाः कल्याणं प्रति निरपवादं ... [illegible]
"स्तनलिं ... [illegible] ... :।
"निःश्वासाद् ... [illegible] ...
"मनो ... [illegible] ... ॥

"ઓ... આહા... આહાહા મારું કલ્યાણ! [illegible]
"કલ્યાણ, મારું કલ્યાણ, તે [illegible] જ સ્વપ્નમાં
"કહીએ તો પછી આવી કેવું લાગે! પણ [illegible]
"મારે તે તેઓને ક્યાં ખબર! હું કિરાત [illegible]
"અભિલાષા પૂરી નહીં થાય! હું આ [illegible]
"હું પૂજારી જ [illegible] છું!" [illegible]

કિરાત ફરતો ફરતો ચાલ્યો. [illegible]
[illegible] કે કિરાતમાં કિરાતમાં [illegible] સાથે [illegible]
પડ્યું. [illegible] તે [illegible] નહીં. [illegible]
[illegible] લાગી.
[illegible] જે [illegible] છે. કિરાત [illegible]
"હાં હાં! [illegible] છે.
"[illegible] થશે! [illegible]
"[illegible] જ [illegible] નહીં. [illegible]
"[illegible] કહું તો [illegible] નહીં [illegible]?
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

એને છાતીએ દાબી ફરી ચાલવા લીધો.

"છોકરા! મારા ફરજંદ! હવે તો તું [illegible]

"ના રે! " ~~[illegible]~~

પ્રકરણ ૯.

~~[illegible]~~

~~સૌભાગ્યદેવી [illegible]~~

સૌભાગ્યદેવીનું મન [illegible] કાંઈક ગૌરવ.

~~[illegible]~~

" [illegible]

" [illegible] ! [illegible]

" [illegible] ન [illegible] ! [illegible]

" [illegible] ન [illegible]. [illegible]

" [illegible]

" તો [illegible]

" [illegible] ! [illegible]

" [illegible] ! [illegible]

" [illegible]

" [illegible] ! [illegible]

" [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"કુમારિકા રમણી માટે સામા ફરેલાં સાહેબ પરિણામ!
"તમે મને જૂની મિત્રાચારીએ મને આજ ફરી ચેતાવ્યો
"આંખમાંથી અમી ઝરી રહ્યાં છે!"

આમ વિચારોમાં ~~[illegible]~~ ડૂબી

ગયેલો પણ દેખાતો દેખાતો વિદ્યાચતુર ગાડું મહેલ કે પાસે
રાજમહાલયમાં ડૂબી ગયો, અને ~~[illegible]~~ ફરેલા માણસની નજરે
ચઢેલું તે વિદ્યાચતુર ઘેરી ગયો. ઘોડો આગે ગયો અને લોકો
ત્યાં ગાય અને ગાડા ઉપર ગુલાબજળી છાંટી. લોકો દેખાં
~~[illegible]~~ પડદામાં આવેલા મહેલની
બારણાં ઊભા અને [illegible] તેમનાં ઝરૂખા આગળ ઊભા
પછી આગળ તે રસ્તે દોડી ગયો અને તેમના દેખાં પડદામાં
કુંવરી કુંવરી કુમારીને મુખે બોલી:
"સૌભાગ્યવતીને પણ આશીર્વાદ કહો!"
"હા! શું કહું!" કહી વિદ્યાચતુર અમૃત ઝરતું
અને પછી [illegible] દેખાં લીધાં પગલાં આગળ આગળથી
રસ્તે ચાલતો ગયો રહ્યો.
"ધન્ય પુષ્પ આકાશે અને પરણાવ્યાં ગયાં; કુમુદ પણ
"ગઈ અને પ્રભાતના બોલે ન ગઈ! ચાંદે લાગી ~~[illegible]~~
"પાણી પાર પડ્યાં અને ~~[illegible]~~ આકાશ ઊંડું ફરી ગયું. ~~[illegible]~~
"દેવભાગ્યે મને દેખી લાગી ન રહી. આવી ક સાધુની અને
"સ્નેહભાવ ~~[illegible]~~ જોડ બાંધી દીધી! પ્રભુએ શું ન ગાયું. આખું
"ફૂલ દેખે દૈવયોગ ગયું. ઈશ્વરે તેમ આખું જોયું છે [illegible] ધ્યાનમાં

અર્હંત [illegible] रत्नत्रय [illegible]
"विभासि [illegible] मन सरसा यति[illegible] ;
कालेना [illegible] [illegible] प्राप्तं [illegible]
अर्हं [illegible] [illegible] हितम्या [illegible] ॥

"પુરુષ આવતો રહ્યો છે. પણ પહેરણ ~~[illegible]~~ [illegible] વિઠ્ઠલ
"કુળ ઉપરથી આવેલ તે તો કરશે ઉતરતો [illegible]!" [illegible]
બોલી.

[illegible] [illegible] આગળ આવી ઉપર બેઠી [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ માં એનું શરીર ફૂલી ગયું અને આંખોમાં પાણી
ભરાઈ આવ્યું.

[illegible]! બહુ મારું હતું! ~~[illegible]~~ [illegible]
"જુઓ છો, પણ ઉપરની [illegible] પહેલા [illegible] છે.
"[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
"[illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible]
"[illegible] ગોળાચાર્યોની [illegible] [illegible]! [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] — . હરિ! હરિ! [illegible] [illegible] —
[illegible] — "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે, પણ [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible]." [illegible] [illegible]! [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
"[illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible].
"~~[illegible] ગોળાચાર્યો [illegible]~~"
"ગોળાચાર્યોનું [illegible] [illegible] છે.

[illegible] — "આપણા દેશમાં [illegible] ~~[illegible]~~
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. ~~[illegible]~~ આપણા [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] છે."

[illegible]

ડૉ૦ — "મારાં વતનમાં સૌથી મજબૂતના
"હું તો આપના સ્ટેટને માટે આવીને ગુડનાં માર્ગમાં
"છોડી દીધી. હું કોઈ વાતો માનું છું કે યુરોપમાં આપણી
"વાત મને સંયોગ હતા નીકળ્યો હું આ ન બનતા હતા."

મિનિસ્ટર નરમ પડ્યો. "હું જાણું છું કે મને મારા
"ઉપર દયા એને વિચાર કાંઈક છે. પણ દેશમાં કેટલુંયે
"ગોઠવણ પરસ્પર એવા હશે છે તે પણ આપણેય
"ન સાધન કરવા માટે છે, એને મને પણ
"કંઈ સંબંધ નથી ઉપયોગ લો તો તે આવ્યા ન કરતા."

ડૉ૦ — "આજે ફક્ત હું તમને પાછો હાથીબીને
"આજ હાથી. પણ તો મારા વડવા—, ભલે આપણે કેમ
"તો તેનું આજના વતન બધાને ઉપયોગી છે
"ન જીવનને લાંબામાં વાતના વટ! આપણું
"જીવનનો ઉપયોગના ક્યાં એને મારો સ્વાર્થ
"ઉપયોગ કરો ભાઈ!"

મિ૦ — "પણ મારા હાથ છે પણ તે
"કોઈના બનેલા અવાજ છે આવે ન ઉપયોગ
"ઉપયોગી થાય છે. આજ નથી તોય, ક્યાંક બધા ઉપયોગ
"હોય છે આવે તો ભાઈ બાળકોના વિચારોના ન આપી
"દીધા છે".

ડૉ૦ — "હું, બહુ થઈ
હાથી! ઓ મારા વડવા! હું ક્યાં છું. મને મારા

"જુઠ્ઠાપણે હઠે ચડી હું આપની કૃપાનું નામ લઉં છું!
"પણ સાંભળનારે કહ્યું ના હતું કે હું વિચાર
"નથી કરતો! મારા હૃદયમાં એવી વાત આવેલી
"નથી."

વિ૦ — "તો તો ત્યારે વિચારથી જ આવ્યા એવા
"છે વિચાર કરવા ના આપો દવા છે!"

રૂ૦ — "હું જાણું પણ વિચાર કરતો નથી.
"કુદરત ભાઈ! હવે તો કૃપા છે તેને ફરીને રાખો
"પરમાત્મા! મારાં સાધુપણ નહિ તો મારે વિચાર
"ના કરવો પડે. તેથી દુઃખ છે એમના —
વિ૦ — "હવે એવી વાત ના કરો."
"...... આ પત્રોમાં ...... તે કહ્યું તેમ
"છે કંઈ ...... મારે ભાગ્યમાં કંઈ લખ્યું છે!"
રૂ૦ — "કંઈ પણ ભાગ્યશાળીને તે જ આપે અને
"છે તે મેં વાંચ્યું છે. એમ કુદરતને છે તે મેં જાણ્યું છે."
વિ૦ — "...... આ જ સમાચાર એમ છે!"
રૂ૦ — "ભાગ્યશાળી ...... પોતાના પિતાને માટે કર્યું
"મારું કર્યું છે. ભગવાન પણ તેના ...... ભલે છે."
"...... કુદરત ...... કૃપા ...... નથી!"
વિચારમાં ...... "...... કૃપાળુ ...... કરે"
...... "નાકે ...... સાંભળતો ...... કોઈ ...... નથી"

"તેથી તો સાચામાં નાયકપણાનો દાવો તે સ્વામિનિષ્ઠા હોવી.
"સ્વામીની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"સ્વામિનિષ્ઠા નામે જગતની હોળી છે. પણ એક સાચાની પ્રીતિ છે
"તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"તેથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નહિ."

૧૦૩૨૨

સ્ત્રી૦ — "પુરુષદેવ, તું શું બોલે છે? પુરુષમાત્રને
"આત્મા માટે તો [illegible] [illegible] [illegible] ન [illegible] તે, તો
"પુરુષને માટે એ વાત કેમ હોય છે?"
પુ૦ — "ખરી વાત છે. [illegible] [illegible] [illegible]
"તે [illegible] છે તે પુરુષને [illegible] [illegible] [illegible]
"બહુ ભલું છે. પણ મને તો [illegible] છે તે ના."
સ્ત્રી૦ — "મહાદેવે પુરુષ રાખ્યો ને ગાળે [illegible]
"દેવ! તો પતિવ્રતબુદ્ધિનો [illegible] [illegible] [illegible]
"પણ એ તો [illegible] વિચારનું જ કર્યું [illegible] [illegible] [illegible]
"આવે બધું પણ કર્યું!"
પુ૦ — "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]
"પુરુષ [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible]
"તે બુદ્ધિને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] તે [illegible] પુરુષોનો [illegible] પણ [illegible]
"[illegible] [illegible], [illegible] પુરુષને માટે [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"[illegible]"

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

"[illegible]"

"[illegible]"

"[illegible]"

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

સ્વપ્નમાં ન ગણેલ બનાવની પડે કે મારું હૃદયની
તે ફૂટી ન ઉઠે!

(૧૦ – ૦૬ – ૦૩, [illegible] લાઈફ૩.

ફૂલ [illegible] ઉપડ્યું ત્યારે [illegible]

ઊભી ઊભી [illegible] કુસુમ મા [illegible] ભાવનાને લઈ
તેમ [illegible] લાગી, અને તેમ બનાવો
તેણે [illegible] તેને બોલાવાયા.

"કુસુમ!"

ફૂલ [illegible] કુસુમ [illegible] માતાપિતાની [illegible]
પાસે [illegible] ગઈ. [illegible] માતાપિતાની [illegible]
પોતાની [illegible] [illegible] ઘણી હતી ગઈ. [illegible]
[illegible] [illegible] ન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ન [illegible] [illegible]
માતાપિતા [illegible] [illegible]. [illegible] ઊઠી ન [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. ફૂલ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. કુસુમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. પિતા [illegible] [illegible] ન [illegible] ન [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

વિ૦ — ગુલાબસિંહ, ત્હારા [illegible] સાથે [illegible]ના ઉપ-
દેશના અધિકારમાં જે વાત નથી તે કરવા કહેવામાં તું નકામું
ધારે છે.

ગુલાબસિંહની આશા — [illegible] રાત થઈ ગઈ અને [illegible].

"[illegible] આપવું [illegible] [illegible] નથી."

વિ૦ — મન ઉપર [illegible] [illegible] નથી અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
કરે છે.

ગુ૦ — મ્હારી [illegible] [illegible] થઈ ગઈ છે; [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]. હું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ગુલાબસિંહની [illegible] [illegible] થઈ ગઈ અને [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!

"[illegible] ત્હારા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છું

"[illegible] વ્હાલા ગુલાબસિંહ! ત્હારે [illegible] હું [illegible] [illegible]

"અને તેમાંથી તને સુખ કરવું. પણ હું તો આપની છું

"આપ કિંચિત્ કરો તે પ્રસંગે આશ્રિત હોઈ મારો ધર્મ

"હૃદયમાં તો લખ્યું તને કંઈ પ્રતિબંધ નથી લાગતો.

"આ દૃષ્ટિનો દૃષ્ટિનો પ્રિયાપત્ર સુખાર્થી પક્ષે આવે

અને દુઃખ આવે તેને સુખ લાગશે હોશે.

લાગણીના પ્રવાહ ઉપર થઈ રહેલ એ સર્વે

થઈ અને ધારે રહી બોલી : "પતિ માહાત્મ્યવતી પતિવ્રતા

"પતિવ્રતાઃ પ્રિયે ભજતિ. આ મારા વચન પણ તમે

"મારા સ્વરૂપ! આપનું મન તે જ મારું મન છે એમ

"મારું આપનું આત્મવત્ અને આપના અંતર પ્રતિબિંબમાં

"તે હું માતાપિતાનું નથી તેમ તો દુઃખથી ભરેલું તેમાં

"ઉપાડો! આ સ્ત્રીમાં અને દુઃખોમાં — તેનો અનુભવ

"આ પતિવ્રત ગતિ: સ્ત્રીનામ્ — તેના આચારમાં મારા-

"મેં કરેલા છે અને આપ ગ્રહેલા છે, અને આપની પ્રીતિ. અને

"પિતાજીના ઘરમાં સંતાડેલી પણ, આપની તેમની સંભાળ

"આપની આજ્ઞા કરતાં હું અધિક લેખતી નથી. સંભાળ રાખતી

"પુત્રને સોંપી અને મારી

"સોંપી!

પ્રકરણ ૧૦

કુસુમનો કારભાર.

માતાપિતાની ચિંતામાંથી કુસુમે આપની સંભાળ

અને લાંબી નજર તેના મનની મારી દૃષ્ટિ લાગી.

[illegible]

પોતાના ગાંઠમાં તે સાથ, ખજૂર બાંધી ફરતા હતા, અને ફળ-ફૂલોમાં સહુ ભાગી પડતા હતા. [illegible] ઝાડ ઊંડાં ઊંડાં ફૂલોના [illegible] કિનારા પર ઊતરી-પડતાં હતાં. ફળો [illegible] પડેલા રસ્તાઓ અને [illegible] ઝાડ હતાં, અને તેમાં [illegible] ઉભેલા [illegible] હલતાં એમનાં ઝાંખરાં [illegible] જ [illegible] હતાં અને તેના [illegible] ભાવોમાં [illegible] રસ્તાને [illegible] માંડ્યા. એની [illegible] ઝાંખરાંની [illegible] એક [illegible] પર પડતાં [illegible] અને [illegible] પર પડતા રસ્તાના [illegible] આગળ એના મનની ફરતા પણ [illegible] અને [illegible] ગઈ. શાંતિ [illegible] ને ભાગે [illegible] ગઈ. આ [illegible] પાસમાં તે [illegible] વિશાળ [illegible] માંડ્યા.

"[illegible] વિશાળ અને ઉદાત્ત — [illegible] મારી [illegible] ફરવાનું [illegible] નથી. તે [illegible] મારી [illegible] જ વિચાર કરી મારે માટે જ [illegible] હોય તેમ [illegible] મારા મનની [illegible] તેમ [illegible] અને મારાં [illegible] પણ [illegible] ફૂલો પણ ફૂલ [illegible] મને મળે!"

"આ [illegible] અને આ [illegible] મારી [illegible]

"ફૂલો ફૂલ ફૂલો — ફૂલોના ફૂલોનાં હાર [illegible] અને [illegible]

"સૃષ્ટિ [illegible] પણ [illegible] અને [illegible]

"[illegible] અને [illegible] છે તે આજ! [illegible]

[illegible]

"ગાયે જતાં છે કે

"મારાં લાગ્યાં ડરે રે ચટકડી,
"ઓ નાથ! ઉમ લાલન હે રાજ ચટકડી!"

"એ ચટક ઈશ્વર ને [illegible] ન હશે! અલબત્તો ~~[illegible]~~
"કે અને ~~[illegible]~~ આ આંકડાંમાં ~~[illegible]~~ નકડાંનાં પણ ઈશ્વર
"ચટક વાર છે અને એ ચટક ઈશ્વરની અને સાથે
"આધિપત્ય કર્યો! એ ચટક ગયુ! મારાંલાલ
"વાદળાં પંખડાંનાં પડેલાં ભલાં તો અને તો ત્યારે
"તે ઘેલાં ભલાંવાળા છે! તે હું ભળું ~~[illegible]~~ અને
"નહીં ભાગવી? હું પણ કહું છું કે

"કુંકુમ લાગ્યાં ડરે રે ચટકડી,
"ઓ નાથ! ઉમ લાલન હે ઈશ ચટકડી!"

"~~[illegible]~~ કોઈ વાર એકલી બેઠે ઉભી. ગાંઠે બેડે ~~[illegible]~~ [illegible]
હશે તે ~~[illegible]~~ ગાંડાંમાં હાથે તાલ વિચાર કરવા લાગી.

"~~[illegible]~~ ગુરુદેવની ~~[illegible]~~ વિના સમજ ના પડે છે
"અને ગુલાબવણ ટા કરે છે. મેં લાગ્યું કે ગુરુદેવનાં [illegible]
"તો મેં ઉડતે લાંબા દીધી, તારે આ નવું શું લાગ્યું? [illegible]
"એકે તે રાત નહીં તે ભલાં તો નહીં. ઈશ્વર કરે તે ~~[illegible]~~
"~~[illegible]~~ ગુલાબવણ હાથે તે ગુરુદેવનાં [illegible] નહીં તો મારાં પ્રિય હાથ!
"માટે હું પણ હાથ ની એમ ન કરું કે ગુરુદેવનાં [illegible]
"કહું ઉડતે ગુલાબવણ હાથે તે વિચાર કરતી.

Bapu

"પિતા ના વારામાં દુઃખ ભોગવ્યું
તેને શું કહેવાય!"

ખૂબ વિચાર્યું અને માતાપિતાના લાગણીભર્યા દર્દ
તેમના પત્રમાં દુઃખ ગાયું. ઈશ્વરનું પણ
ટાળ્યા ન ગયા — "પિતા ઉપર મારા કર્તવ્યના ફરજ
ચાલે ને વાંચવામાં શાંતિ મળી? બહેન ઉશ્કેરાયેલા પણ
"પિતા ઉતરતા હોય ત્યારે પાળવાની વાત."

કરવામાં પણ નિયમ ઉપરાંત તેમાં
બુદ્ધિની જરૂર કુદરતનું માનવું છે. જરૂર
છે. બુદ્ધિની હવે લાગ માટે બ્રહ્મચર્ય
આપણાં પવિત્ર વિચાર કરી એક પણ લાગ્યું છે.
ગણતરી કરીને પડે. બુદ્ધિની પણ
"પ્રેમ નિર્વિકારતા.

"મારા સ્વરાજ્યમાં બે રસ્તા ખાવાના
"તેમ — પવિત્ર કુદરત અને
"માણસ સંયમ તેને બે રસ્તા પણ કુદરતી. મારી જુગ્યા
"મારો અધિકાર નિયમ કરવામાં તેમના પ્રેમને લઈ અને દુઃખ
"આવતાં પહેલાં ભોગ બ્રહ્મચર્ય અને મારી બ્રહ્મ
"વિચારું તેમાં લખેલા પણ સાથે વાંચતા હતા. તેમના
"હવે રહેવાની મારી શક્તિ નથી, પરંતુ
"તે કહું છું. પણ તેમની કંઈક બ્રહ્મચર્ય કરવા ઉઠાવવી

[illegible]

"[illegible] સાચું [illegible] હિંદુસ્તાનનું [illegible]."

"મારા ઘરમાંથી કુટુંબની ગયાં ત્યારે
"મારાં સર્વસ્વ ગયું. [illegible] મારો કુળ પુત્ર ગયો તેથી
"કુદરતે અપરાધની સજા ન કરી છે. મને તેની ફિક-
"આજ પણ [illegible] નથી — ઉલટી પુત્રની [illegible]
"[illegible] કરીને એ પુત્રના મુક્તિ મને [illegible].
"દીધી છે. મારાં ઘર અને મારો સંસાર એના મુક્તિ
"કિંમતું" દીધી છે."

"કુટુંબ તારી સાચું મૂલ્ય શીખી ગયો!
"તમારો [illegible] ઉપર [illegible] છે તે. ઉપરથી મારો [illegible] મારી
"ધર્મપત્ની [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] મારો વિચાર-
"[illegible] [illegible]. તે મારો [illegible] પણ [illegible]. [illegible]
"એ મારી [illegible] હતી, અને [illegible] [illegible] હું [illegible]
"[illegible] મારા હૃદયમાં [illegible] આવે છે. [illegible] મારાં પુત્રને
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતી [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] નથી.
"[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible]
"[illegible] નવો [illegible] કે નવો [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible]
"છે."

"મારું [illegible] [illegible] [illegible] નથી. [illegible]
"[illegible] પુત્ર હતો તે [illegible] [illegible] [illegible].
"[illegible] કુટુંબની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] હતાં [illegible] [illegible] [illegible] મારાં
"[illegible] ઘર [illegible] [illegible] ગયું. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

"એટલે કે મ્હારો આત્મા પવિત્ર થઈ ગયો." એમ ઈશ્વરે
"એ મહાન્ સંયોગોમાંથી મને મુક્ત કરવાની કૃપા કરી છતાં તેણે
"ઈશ્વરે હવે મને આ સંયોગોમાં [illegible] કરી છે તે તો કાંઈ મહ-
"[illegible] ન કરવું હતું. મ્હારા મહાત્માઓની કૃપા [illegible]
"[illegible] નથી. તેમનાં સત્કાર્યોમાં કિંચિત્ મ્હારા પ્રમાણમાં
"આવ્યો છે તે પુરા કરી હું ગમન પામીશ એવું માગવાનો
"છું કે મ્હારે એ [illegible] આ [illegible]
"[illegible] મને મુક્ત કરી આ મને [illegible]
"[illegible] કરવા હવે. આ [illegible] સંસારમાં [illegible]
"નથી અને [illegible] અને એ [illegible] થયું. [illegible]
"તે [illegible] [illegible] પાછો લાવ્યા મને [illegible]
"નથી. [illegible] મહાત્માઓના [illegible]
"[illegible] અને તે [illegible] મને [illegible] છે તે [illegible]
"હું સંસારમાં [illegible] એવું [illegible] મને છે. [illegible]
"અને મ્હારા મનના [illegible] [illegible] નથી [illegible]
"[illegible] કરે છે."
"[illegible] હવે આ [illegible] ગઈ છે. [illegible]
"[illegible] મને હાથે [illegible]. [illegible]
"[illegible] મ્હારે કરેલો [illegible]
"[illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible]
"આત્મા [illegible] છે. [illegible]"
"[illegible] મને એ [illegible] કાંઈ નથી.

"~~ઉત્તરની વધે તેમની ઉપયોગ~~

"એકદા રાક્ષિયેથી, પણ ઉત્તરને વધે તેમ કરવાનું હોય
"~~[illegible]~~ સૂચના મળેલ ન લાગે છે. ~~[illegible]~~ પ્રેમાનંદ~~[illegible]~~
"ચોકીદારની પ્રાર્થના ને ખાતર વધારે તેને તો આ વાત
"દરવાજાનું લખે સરખું હોય લાગીએ. ~~ને~~ નૂરમિયાની સૂચના
"સાંભળ્યા છે અને તે હું ખાવું તો ગેરલાભ ઉપરાંત ફિટકું દેવું પડે
"શું કે ~~હું [illegible]~~ માટે બાકી બુદ્ધિ પ્રેમાનંદને ઠોકર નહીં ~~[illegible]~~
"મિરચું ન તો પણ કડવું છે. કારણ ખાવામાં બુદ્ધિમાનોએ પણ
"આવા માણસ રહેતા પારખવાની ને કાંઈ માનવું લાગીએ તે
"કાંઈ મને માનવું ન હોય તો માણસમાં કાંઈ લેવાની જરૂર
"મિત્રરીતિ પણ ~~[illegible]~~ નહીં ~~[illegible]~~ તેમ ન માનવાનો પ્રસંગ
"આવે. ~~[illegible]~~ ડૉક્ટરોના પાપ ઓછાં નથી. ઉત્તરની વધવાનું તેની
"પ્રેમાનંદ~~[illegible]~~ રહેલા બુદ્ધિમાન્ પ્રાણી માટે નથી."

"આવશ્યકતાનો ~~પણ [illegible]~~ પોતાના રસ્તે
"~~[illegible] પણ [illegible] ઉત્તર પોતાના રસ્તાનો છે કે~~ વૈદ્યરાજના
"માટે પારસી ડૉક્ટરોને ~~[illegible]~~ બધ લાગવી નથી
"માણસોનાં મુખની ને મહાપાપ લાગે છે. એ પાપ ડૉક્ટરોને
"તેમ લાગતી ઉતાવળી માથે છે"

"રાજ્ય માટે આ વાતની ચિંતા મેં કરી લીધી છે. તેનું
"~~[illegible]~~ ડૉક્ટરના માથે પણ એના ઉપરાંત અત્યારનામાં હોય દેવાનું માટે
"દેવ લીધા નથી. ~~[illegible]~~ નૂરમિયાં માત્ર બેઠા
"પ્રીતિ લાગી જાય છે."

લોક ~~[illegible]~~ રીતે લઉં. તેને ધારણ નથી પણ [illegible] ~~[illegible]~~

[illegible]

૧. ~~[illegible]~~ નવીન લોકોની નવીન [illegible]

[illegible]

[illegible]

"અને મ્હારે પોતાને આપેલો આશીર્વાદ હું તો વિસરૂ નહી
"કુમુદ. — કુમુદસુંદરીની વ્હાલી બ્હેન ને મ્હારે [illegible]!

બુદ્ધિધનનો આ પત્ર વાંચી રહી તેની સાથે કુસુમનું
હૈયું ભરી આવ્યું - તેના [illegible] ગાલ ઉપર અને આંખોમાં
પાણી આવ્યું. [illegible] પોતાના આંસુ આગળ આવી પાલવ હાથે
[illegible] [illegible] લખ્યાં [illegible] છે. કુસુમના પ્રશ્નો પ્રશ્નો
"[illegible]
"માંગલો. બુદ્ધિધનભાઈ! તમારો પત્ર જ [illegible] [illegible]!
"તમારા પત્રો જ મને ઉપદેશ છે. તમારા [illegible]
"[illegible] પુસ્તકો [illegible] [illegible] [illegible] છે તે મને [illegible]
"[illegible] છે. [illegible] [illegible] પણ મ્હારો જ [illegible] [illegible]
"[illegible] છે. કુસુમસુંદરી પણ મ્હારી જ [illegible] છે. [illegible]
"[illegible] છે. કુમુદબ્હેન પણ મ્હારી જ [illegible] છે — તે તો મ્હારા [illegible]
"[illegible] પણ મ્હારી જ [illegible] છે — [illegible] રહ્યાં!
"[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી."
"[illegible] નહી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી.

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible]. [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] કરવાનો નથી. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે કે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] કરતાં [illegible]
[illegible] કે [illegible] ઉપરથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] નહી તો [illegible] [illegible] છે - [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] નહી પણ [illegible] [illegible]

૬૨
પૃ. ૧૭

૧. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ ([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"અને મ્હારો પોતાનો આપેલો આશીર્વાદ તું તો નિષ્ફળ કરી
"કુમુદ.— ગુણસુંદરીની વ્હાલી બ્હેન તે મ્હારે ધર્મરત્ન છે!"

બુદ્ધિધનનો કંઠ પણ ભરાઈ ગયો અને આર્દ્ર કુમુદનું
શિર હાથ રાખ્યું - નિર્જન નિરાશ્રય [illegible] હવે આંખમાં
આંસુ આવ્યું. [illegible] પોતાના [illegible]
[illegible] લાગણી [illegible] છે. કુમુદના પ્રાણના પ્રભુ
"જાનકી. બુદ્ધિધનભાઈ! તમારો ઉપકાર [illegible]!
"તમારા [illegible] ન થઈ [illegible] છે. તમારા [illegible]
"[illegible] પુરુષોને [illegible] લાગે છે તે [illegible]
"લાગે છે. [illegible] મ્હારો ન [illegible]
"પડે છે. કુમારાવસ્થા પણ મ્હારી ન [illegible] છે. [illegible]
"[illegible] પણ મ્હારી ન [illegible] છે— [illegible] મ્હારા [illegible]
"[illegible] ન્હોતી [illegible] રહ્યું.
"[illegible] [illegible] મન [illegible] [illegible] નથી."
"[illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] કરાવે છે? [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] કહ્યું છે. [illegible] [illegible] [illegible]
"લાગી ગયા છે. [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible], [illegible] ન [illegible], [illegible] [illegible], [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible]."

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
"નથી, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible]

"શિયાળાના મહિનામાં ન હોય ક્યાં!"

"આ ઘરમાંથી ભાગવું પડે ~~[illegible]~~ એવું
"દુઃખ – કે બાળકોની પેઠે ભાડાં લૂગડાં પહેરવાં પડે એવું
"ભરવાડોને આવો પડે એ બધું દુઃખ."

"પહેલા દુઃખનું તો રૂપ નથી. ફક્ત કે ભાડાં
"લૂગડાં કે ભરવાડોનો રિવાજ પાડીએ. પછીમાં માણસોને પણ
"લૂગડાં, ભર, કે બાળકો છે," ~~[illegible]~~

"નાના બાળકોને પહેરે નહિ – ક્યાં ગાય
"રાંધેલાં ખાવાનું નથી ને વધારે દીધી!" ~~[illegible]~~

"એ રિવાજ પાડવા માંડીએ તો ફક્ત કે ભૂખ્યાના
"~~[illegible]~~ ધુમાડુંથી ફરશે."

"ફરીએ કે ઘર ગામે તેમને મળે ~~[illegible]~~ ને ગાયોના
"ધરતી હોય તો ~~[illegible]~~ ભાડે લૂગડાં કે ભરવાડોને પણ
"~~[illegible]~~ નિભાવ કરવો પડે ફરી! ~~[illegible]~~ આરામ ઘર બની
"નથી કે રાખવાં રસોઈ નથી ~~[illegible]~~ કે ~~[illegible]~~ કુટુંબ મારી ગાયોને
"ઘરબાવ [illegible] ~~[illegible]~~ ભાગ પડવું પડશે [illegible]
"પડશે."

"આજે તો તો તો ન! ~~[illegible]~~ રસ્તો [illegible]
"ફાવ! [illegible] [illegible] હોય કે પણ [illegible] હોય તે પણ
"ફરવા [illegible] તો તો [illegible] પણ છે તે [illegible]
"પણ છે – તેનું દીવા તો દેવું કરવું! "આટ તો ન [illegible]
"કે આ પણ રિવાજ પાડશો."

"સંતુલન માથા રાખે સહુએ [illegible] [illegible]
"વાતો સાંભળી કરજો!" – ફરીને [illegible] [illegible] [illegible]

"સંસ્કૃતમાં શૃંગાર છંદ તો ~~[illegible]~~ ભાગ્યશાળી છે
"સમજાય નહીં — પહેલાં પછી ત્યારની સમજણ આવે."
"વૈરાગ્યની વાતમાં પણ ~~[illegible]~~ ને ~~[illegible]~~
"~~[illegible]~~ વાતો — તે સહજ વાત સમજ નહીં.
"શૃંગારમાં યે સહજ ને વૈરાગ્યમાં યે સહજ.
"સંસ્કૃતનો શૃંગાર સમજાય ~~તે [illegible]~~ નહીં તે પ્રકારનો
"સહજ સમજ નહીં સહજનો [illegible] [illegible] ને
"સમજાય તે નહીં [illegible] [illegible] [illegible]! સહજ
"વાત તે [illegible] વાત પણ ન સમજે."
"[illegible] પણ [illegible] [illegible] [illegible] તે ત્યારની [illegible]—
"તે [illegible] સહજ [illegible] સમજાશે – તે સમજાશે
"ત્યારે આપણા લોકોનો [illegible] પણ સમજાશે!

X "पुरा ऽभूदस्माकं ~~प्रथममविभिन्ना~~ तनुरियं
"ततो नु त्वं प्रेयान् वयमपि हताशा प्रियतमा
"इदानीं नाथस्त्वं वयमपि कलत्रं किमपरम्
"हतानां प्राणानां कुलिशकठिनानां फलमिदम्॥"

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], પણ [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] પ્રિયતમ તે પ્રિય [illegible] [illegible], તે પછી ~~[illegible]~~ [illegible]
"[illegible] ત્યારની [illegible] [illegible] [illegible]! આ [illegible] [illegible]"
"[illegible] [illegible] સહજ [illegible] ત્યારે [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! આપણામાં પણ [illegible]
"[illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]—[illegible]! [illegible] [illegible]
"[illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible]—"[illegible], [illegible] [illegible]!"

X [illegible]

"ત્યારે સર્વ સંસ્કારો ન માની શકાયો છે ત્યારે
"સુકુમારમતિ પાર્વતી મૂંઝાઈ! મારે પણ કંઈ ન માનીશ
"આ ગુણોએ કરાવ્યાં કંઈક કહ્યું છે.
"કે કંઈ પાળવું ન સૂઝે છે! કે ક્યાં જતાં હું રહીશ!
"પણ કંઈ નહીં. ઘરેણે રહતિ — ભય, લાલચ, કે ભાઈ
"ભુજાઓની હવે પકડ કે સંગમાં કે ગમતા પાપોમાં
"પાર્વતી તે કામ કરવાની હવે પકડી. કે
"હવે કહે કંઈ કલ્યાણ નથી, પણ આમ કલ્યાણકારી
"હિમાલય અને મેનકાએ પાર્વતીને કંઈ વારવા કહ્યું,
"પણ પાર્વતીનો વિચાર ફેરવી શકે એવું કંઈ ન હતું
"આથી."

"इति ध्रुवेच्छामनुशासती सुताम्
"शशाक मेना न नियन्तुमुद्यमात् ।
"क ईप्सितार्थस्थिरनिश्चयं मनः
"पयश्च निम्नाभिमुखं प्रतीपयेत् ॥"

"મારાં ગુણોએ મેના કહ્યાં છે, હું પાર્વતીની પેઠે તપ
"ઇચ્છું છું — આવા ઘરેણું કામ આદરવાથી કેવળ નહિ!
"તો પાર્વતીની પેઠે હું પણ કલ્યાણકારી ન! મારે એ
"એ ન! તો હવે તો આગળ કરશે!"
"કુમારી કરોડો હજાર ... અને તેના
પાર્વતી વિચાર કરી ઉદ્‌ગાર કાંઈ પડ્યા.

પ્રકરણ ૧૧

[illegible] રાજકીય [illegible]

[illegible]

અથવા

[illegible] રાજકીય [illegible]

[illegible] ઠાકોરના [illegible] સત્યાગ્રહ [illegible]
[illegible] દરબારમાં
[illegible] ઉત્પન્ન થયા. [illegible]
[illegible] ઉપર, [illegible] ઉપર અને
[illegible] ઉપર [illegible] ત્યારે [illegible]
[illegible] ત્યારે [illegible]
[illegible] અધિકારીઓમાંના [illegible]
[illegible] માણસ [illegible]
[illegible] તેમાંના મુખ્ય [illegible]
[illegible] દરબારમાં ગૌરવ આવતું. [illegible] રાજ્યોની
[illegible] દરબારમાં [illegible] તેમની
[illegible] અને [illegible]
[illegible] રાજ્યની [illegible]
[illegible]
[illegible] અંગ્રેજ અધિકારીઓમાંના [illegible] અને [illegible]

વર્ગની [illegible] પોતે [illegible] કર્યું હતું તે [illegible]
[illegible] આવતાં [illegible] [illegible] [illegible]
કોઈ સૂર્યનાં કિરણોમાંથી નીકળતા લાગતા. ઈંગ્લેન્ડ [illegible]
[illegible] લઈ ગેલા. [illegible] વધારે [illegible]
હતી અને વધારે [illegible] હતી. આવા [illegible] [illegible]
ગાળ્યા, અને [illegible] અને [illegible] વચ્ચે [illegible] કેવો
[illegible] રાજા [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કર્યો હતો.

આ [illegible] ખૂબ [illegible] [illegible]
કરી હતી. [illegible] રાજ્યમાં "[illegible]" અથવા "[illegible]"
[illegible] અને ઈંગ્લેન્ડ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] રીતમાં [illegible]
[illegible] ઉપયોગમાં [illegible] કરીને [illegible] [illegible]
આ [illegible] [illegible] [illegible] છે. ઈંગ્લેન્ડ રાજ્યમાં તો
[illegible] [illegible] [illegible] છે અને ઉપયોગ [illegible] [illegible] [illegible]
અને રીતમાં [illegible] [illegible] છે અને હિંદી રાજ્યોમાં [illegible]
રીતમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે અને
[illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] હતો. [illegible] [illegible] આ [illegible]
[illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible]
હિંદી રાજ્યોની [illegible] [illegible] તો [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] રાજ્યો અને તેની [illegible] [illegible]

મોજી વિલાસનાં અને ભોગનાં સ્થાનકો જ હતાં. આવા જ
અનેક રાણીઓ અને રાજકુમારો આનંદપ્રસંગોમાં અને ભોગવિલા-
સોમાં મહાન દુષ્કર્મો નહિ કરતા હોય કે [illegible] કર્યા જ હશે
કરતા [illegible] ગયા હશે, અને તેમાં પણ એ વિચાર [illegible]
કેવા દુષ્ટ રીતના ભોગવિલાસો ચાલે એ વિચાર [illegible]
[illegible] પોતે રાણીઓ, કુંવા [illegible] ચડાવી, અને [illegible]
[illegible] દિવાલો ઉપર [illegible], એ બધાં [illegible]
[illegible] આ કોઈ [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] રાજકુમારી, [illegible] કરવામાં [illegible] અને
રાજાઓનું અને રાજકુમારોનું [illegible] અને [illegible]
[illegible] અને વિલાસ [illegible] રાણીઓ અને રાજકુમારો,
અને એવાં એવાં અનેક [illegible] રાજાઓને [illegible]
અને [illegible] [illegible] કરાવે છે તેનો
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] હતો. [illegible] [illegible] ઉપર [illegible]
[illegible] અનેક [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે તેમ [illegible]
મહારાજા પોતાના [illegible] અને [illegible] પોતાના
[illegible] [illegible] પોતાના [illegible] અને તેના [illegible]
[illegible] [illegible] હતા. [illegible] પણ [illegible]
એ મહારાજાનું [illegible] કરતા હતા.
એ મહારાજાનું નામ [illegible] કરી [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] અને તેના [illegible] [illegible] મહારાજા [illegible]

"[illegible], તમ કોઈનું [illegible] નહિ અને [illegible]

"નહીં. તમ અને [illegible] જ [illegible] આવ્યાં છે. પણ તમારી

"ઈચ્છાને કોઈ અનુકૂળ [illegible] અને [illegible]માં [illegible]

"આ. [illegible]માં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ઉત્તમ [illegible]

"આ સુધી તેની [illegible] આપણા અનુભવનું [illegible]-

"[illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible]

"આ [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible]

"મારી [illegible] [illegible]."

આ સૂચનાથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] અને [illegible].

---

૧. mental design: માનસિક ઘાટ. ૨ નકશો. written design. ૩. Execution. ૪. Observatory. ૫. [illegible]

…નાં સામે એક મંડપ આવતું. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~[1] ~~[illegible]~~

આ મઠમાં બુદ્ધ મહારાજે પોતાના પ્રમુખ શિષ્યોના ઉદ્દેશે માટે ~~[illegible]~~ વિવિધ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતા. આ પાંચ [illegible] નામ [illegible] ~~[illegible]~~ મંડપ, [illegible]મંડપ, [illegible]મંડપ, [illegible]મંડપ, અને ~~[illegible]~~ [illegible]મંડપ, એવાં હતાં. આ પાંચે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]મંડપ અને [illegible] [illegible] [illegible]મંડપ હતાં. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]મંડપ, [illegible]મંડપ, [illegible]મંડપ, [illegible]મંડપ, અને [illegible]મંડપ એવાં હતાં. આ [illegible] [illegible] [illegible]મંડપ [illegible] [illegible] [illegible] હતો અને તેમાં તે [illegible] [illegible] [illegible] હતાં.

~~[illegible]~~

[illegible] અને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતા તેમાં [illegible]

૧. Porch, portico, [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible].

સુધી ફેલાતા હતા અને મહેલનું તેના મહેમાનોને ગુહ
[illegible] કરતા હતા. એવા વેશના [illegible] માટે આવા
સ્કોટલેન્ડે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
અને તે [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible]
[illegible] યુદ્ધ કરવા અને [illegible] [illegible] [illegible]

G.69

સ્કોટલેન્ડે [illegible] કરી હતી. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] આવી ગયેલ હતી
અને [illegible] [illegible] [illegible] થઈ ગયેલ હતી તે [illegible] [illegible]
[illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] કરતી હતી.

પા. ૩૪૨
પૃ. ૭૦

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] આવ્યો. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] હતાં તે [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible]
[illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] કરી [illegible]
[illegible] [illegible]. સ્કોટલેન્ડે [illegible] [illegible] કરી [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]! Look at
the reality of this late Highlander's heart! There is
something stern & magnificent in his
in his lives, & words, & acts!" [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કહ્યું.

x [illegible] [illegible], [illegible]

"Undoubtedly he is so. And yet but a few days back, in this very ~~xx~~ building, you abused his fellows" — સંડુકડાએ ટકોર્યું.

બાપુ — ભલા ભલા! સંડુકડા! ~~[illegible]~~ તમે કાંઈ સમજતા જ નથી. આજે શાંતિના વાતાવરણમાં [illegible] ~~[illegible]~~ બુદ્ધિને વાપરી [illegible] કરી શું તેમ [illegible] [illegible] નથી અને [illegible] વાપરી નહીં. [illegible] પોતાની જ [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] તેઓ [illegible] ગયા અને [illegible] [illegible] બોલ્યા કે "સંડુકડા [illegible] [illegible]! સંડુકડા [illegible] [illegible]!"

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેના [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] ગયો અને તે [illegible]~~[illegible]~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] લાગ્યો.

"[illegible], ~~[illegible]~~ આ [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible]. [illegible] [illegible] અને તેના [illegible] અને [illegible]."

[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ પાશ્ચાત્યોના સિદ્ધાંતની [illegible]
~~[illegible]~~ પણ ~~[illegible]~~ [illegible] છે.

"આધુનિક રાજ્યો [illegible] [illegible] [illegible]
"પ્રત્યેક રાજ્ય [illegible] હદ બાંધીને [illegible] ~~[illegible]~~ રાજ્યની
"~~[illegible]~~ વૃદ્ધિ પામે. આ [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] છે અને તેનો [illegible] [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ રાજ્ય[illegible]
"[illegible] છે, [illegible] છે, અને ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
"[illegible] તે જ રાજ્યનો [illegible] પામે છે. રાજ્ય~~[illegible]~~
"[illegible] તે આ જ પાશ્ચાત્ય રાજ્ય છે અને રાજ્ય-
"[illegible] વૃદ્ધિ [illegible] જ [illegible] છે. ~~[illegible]~~
"આ ~~[illegible]~~ [illegible] રાજ્યાધિકારી [illegible] રાજ્ય [illegible] [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
"~~[illegible]~~ તેનું રાજ્ય [illegible]
"[illegible]." ~~[illegible]~~ રાજ્ય[illegible] [illegible]-
"[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]."

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible].

"Spirit of Acquisition & Employment! Thou wert born to acquire & to grow & not to enjoy. Thou wert born

"for the duties & not for Rights! ~~Attempt here~~
"Attempt not to ~~seek~~ from others & enjoy any Rights for ~~for~~
"~~if thou Temptest~~ but that fatal ~~moment~~ when
"~~thou the sweet charmer by thy side shall~~
"~~will [illegible] Power, she will have~~ Power
"is the sweet charmer by thy side, and 'Thy
"awful will be the moment that will
"tempt thee to her embraces, & for, beware
"if warning can ~~a~~ can avail ~~save thee from~~ against thy
"frailty, the moment of thy Fruition of her
"charms will also be the moment of thy death!
"Great spirit of ~~Royal Acquisition~~ dominating Growth! ~~Fruition~~
"thy moment of Fruition of Power will ~~be the~~ mean
"~~thy~~ the moment of thy disappearance! — So dis-
"appeared ~~[illegible]~~ King Pandu the moment
"he rushed into the arms of ~~the~~ fair Mādri!
"~~King had [illegible] all [illegible] & no Right~~
"~~[illegible] to keep his spirit at~~

[illegible]

"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]

"હું ઈચ્છતો નથી કે એમ કંઈ તોડો નહિ. તો ઠગ-
"નગરમાં એ કિંચિત ખાતો હોય તો પ્રેમાળ
"એનું અભુત પણ કૈંક બાળકના ઉદ્ધાર પણ
"પોંચે નિઘા બાંધેલો છે."

પ્રો૦ — યુવરાજ, આપણે આ બાબત કહેવા આવ્યા હતા. હું તો આવડું એ બાબતના ખાતર ઉદ્ધારણ ખાતર છું કે નહીં તે કહેવા નથી આવ્યો. આપના ઉદ્ધારણના ઉદ્ધાર કરવા સારું આવ્યો છે આપનું ધારેલું નહિ, બાકી એટલું અભિમાન છે કે ... આપની સત્તા પ્રતિષ્ઠા હતા. વળી આ ... બાળકના ઉદ્ધારમાં ખૂબ જરૂર સારા ૨૩ ... છે એટલે એ ઉદ્ધારણી રીતે પણ સારી ... નથી.

ચંદ્ર૦ — એ વિચાર સારા ... છે તે આપનામાં પણ પણ દીઠું છું. રાજકુમારની ... ખાતર હું આજ અર્પણ કરું છું.

પ્રો૦ — હું વિચારવાનું બોલતો નહિ, સત્ય બોલું.

ચંદ્ર૦ — આપ આપના હૃદયમાં જે સત્ય માનો છો તે જ બોલો છો. આપની વિચાર હૃદયની છે, કેવળ બુદ્ધિની નહિ.

કંચુકી — મહારાજ, રાજકુમારનું અંગ ... છે, ... નવા આગળ ... આ ... આવી

દેશી રાજ્યોનો શો ઉપયોગ થાય?

પ્રશ્ન— [illegible] મહારાજાના ઉપદેશકારના આપેલ પ્રવચનો હતા. આપેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ [illegible] આપ્યો. એ પ્રશ્નનાં પ્રવચનમાં [illegible] વિચાર લખેલ છે.

[illegible] નથી [illegible] પ્રશ્ન કરે [illegible] આપ્યો [illegible] તેનું [illegible] કંઈ ખાસ [illegible] આપે તેમાં [illegible] ઉપદેશકારના [illegible] લખ્યું હતું કે: "રાજા [illegible] પ્રજા [illegible] ન હતા. તેના ઉત્તર [illegible] પ્રજા [illegible]. રાજા એટલે રાજ્ય [illegible] રાજ્યકર્તાઓ [illegible] તેની [illegible]. [illegible] પ્રજા ઉપર [illegible] પોતાની [illegible] તેમ પ્રજા [illegible] રાજાને [illegible] રાજસત્તાના [illegible] હાથમાં છે. [illegible] સત્તાધીશ [illegible] રાજા [illegible] છે, પણ [illegible]

[illegible] રાજ્ય તે જ [illegible] આધારે [illegible] દેશી રાજાઓમાં વિરોધ છે, અને રાજાનું ઉપદેશ [illegible] રાજ્ય તે જ રાજાનો [illegible] છે. પ્રજા તો [illegible] અને [illegible] રાજાઓની ધર્મશાળા છે, ઠીક છે. રાજા [illegible] તે ધર્મશાળામાં [illegible] સત્તાનો [illegible] છે. [illegible] થઈ છે. [illegible] [illegible] દિલમાં [illegible] [illegible], તેમ પ્રજાનો વિચાર [illegible]

ઉદ્યોગોમાં મોટા પાયે કરવા વધારે ધન મળવાને સાધન વધારવું ને પણ સાધન વધારવા જેવું છે. ... યંત્રો ઉદ્યોગીકરણનાં સાધન હોવા ... સંસ્થાઓમાં સાધન રાખવા જોઈએ તો તે પણ સાધનરૂપે જ બુદ્ધિ છે, ...

... પારલૌકિક સાધનોની આ બુદ્ધિ મનુષ્યજાતિને લાભકારક છે, અને આવી સાધનબુદ્ધિ ... કરવામાં ઈશ્વર સાધનો નથી જુએ તો તે ... મનુષ્યજાતિનો ... સાધનો સમજવો નહીં પણ ... ઈશ્વર સાધનો તે ઉપર ... પાડીને ઉપયોગ કરવું જ તે ... સમજવું."

ગાંધીજીના આ ઉત્તરથી સહુ ... થઈ ગયા. ... મિત્રો ... વાતનો ઉપાય ... થઈ ગયો. ... થઈ ગયા.

... ... એ ... થઈ ગયા.

ગાં૦ — આમાં પુસ્તક ફેરવાં છે કે તેનો શો ઉપયોગ થાય છે?

ગાં૦ — આ ... જ્ઞાનના ખજાનામાં મોટું ... ઉપયોગમાં આવે છે!

મિત્ર૦ — ... આમાં ... પુસ્તકો ... છે. ...

... ...

M-12-30
5/7

આણે હું લેખ લખું છું. એવા પુસ્તકમાં આરોગ્યના નિયમ
ના વિચાર [illegible] જણાય, અને જેમ બને તેમ તેમ પોતાના
ભાષા ફેલાવે અને અનુયાયીઓના ઉપયોગને માટે [illegible] પ્રથમ,
પ્રાંતમાં લેખ લખે છે. આવું [illegible] ઘણું છે તેનાં
ભરવાનું દેશાભાષાના ભાષા ફેલાવે. એવું પુસ્તકો
એ પોતાના અનુભવ લખવા માટે. અને [illegible] પંચાંગમાં
આ ભરતની [illegible] બાહિર આ વાર વાતનાં પુસ્તકોમાં-
માંનાં પુસ્તકોમાંથી ઉતારા, સૂચના, વગેરે મહારાજશ્રીના
ઉપયોગને માટે સંગ્રહમાં લખે છે. આ [illegible] વખતના
પ્રસંગમાં મહારાજશ્રીને માટે વિચારણીય છે. આ
મહાભારતના પ્રકૃત ભરતમાં [illegible] આવેલ મળતા, આવાં
પુસ્તક, અને આવાં આવેલ છે. [illegible]
[illegible]
[illegible] પ્રાકૃત ભરતનાં પુસ્તકો આ ભરતના ન વિચાર
સંબંધી છે. આ પુસ્તકોમાં આ ભરતના સૂચના વિચાર
વિચારવા [illegible] લખાય છે. વિચારણીય ઉપર પ્રશ્ન
હિંદમાં આવું કાંઈ નથી, [illegible] આ
અને બીજો વિચારવા, [illegible] અને વધારવા, [illegible] સંગ્રહમાં
ઉપલા પ્રાંતમાં આ ભરતના વિચારો લખાય છે તો તે
આ ભરતના ન લેખોને વધારે રહી તેના ન [illegible]
વિચાર અને આચારના માર્ગ ઉઘાડવા, અને આ

આ બધાના વિવિધ આકારો પોતાથી અને પોતાના સ્વરૂપથી કેટલા પણ છે અને કેટલા નથી પણ તેનો સૂક્ષ્મ વિચાર કરી આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર રહેવું, — એટલું કામ આ વિચારસાધના ઉપર અવલંબે-માં એકેએક આગળ એવી મહારાજ સ્થિર મતિ કરે છે. આ મહાભગવાના સ્વરૂપ ભગવાનનો ભાવ ઘણો આવે છે.

ચંદ્રકાન્ત અને મહાવીરસ્વામી ... અને બોધ ... ત્યારે કૃષ્ણની મૂર્તિઓ લઈ વાંચવા લાગ્યા:

"કૃષ્ણ અને રામની મૂર્તિ! ... મહા

"દુઃખોમાં પુરુષો જગતના જીવ કૃપાળુ, તે કાળે ...

... નથી. રાજ્યકાર્ય સિદ્ધ કરવા, ત્યારે

પાંચ પુરુષો પરિવારમાં આવ્યા, ... ઉદય

... તે ... ધર્મનો આત્મા છે તે ...

... છે. ત્યારે વિના કોઈ રાજ્યમાં ...

તો નથી નથી, ઉદય નથી, સિદ્ધિ નથી."

આ પાંચમાંથી એક બહાર નીકળ્યા અને બીજા પાંચમાં ગયા. નાનાં નાનાં વિચારવું બોલ્યો: "

"પાંડુ ...

"... રાજ્યસંગ્રહ છે. ... રાજ્યસંગ્રહ

"છે. રાજ્યના સંગ્રહની ... છે. રાજ્ય ...

"તે સંગ — ... પાલન તે છે. ...

સ્યાત્ [illegible] નશ્વરના પાલનથી. [illegible] પશુરાજ
વિના રાજ્યયોગ નથી. [illegible] સંધિ
વિના [illegible] નથી. [illegible] માટે [illegible]
[illegible] રાજ્યના ઇતિહાસમાં દેખાય [illegible]
[illegible]
આ [illegible] છે. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible]
[illegible]
આ પશુબળનો છે અને [illegible]
[illegible] છે.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ધર્મબળ
[illegible] છે.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

યુધિષ્ઠિરની ગંભીર મૂર્તિની સરલ નજરોના આવરણ-
-ની નજરોમાં [illegible] રજ્જુરૂપિણી હતી.

"ગૃહસંસારથી આરંભી રાજ્યસંસારના વિચાર ભર-
"રહેલાં મુત્સદ્દીઓની સાથે જ પદાર્થમાત્ર સાથેના
"લઈ છે. એ પદાર્થને ધર્મ એવા ગુણ દીર્ઘદૃષ્ટિ
"ધીરતા ગુણવાન આદિ [illegible] રાજ્યોમાં નાખ્યાની, ધર્મદેવ
"[illegible] ધર્મને ભૂલાડ્યા નથી. સર્વ [illegible],
"સર્વ દેશોમાં, સર્વ યુગોમાં, સામાન્ય મૂળભૂત ધર્મરાજ
"[illegible] રાજ્યરીતિ [illegible] સિદ્ધ કરી રાજ્યકર્મના [illegible] રાજ-
"નીતિ આવી પાંડુપ્રજાના [illegible] યુગ રહ્યા છે
"[illegible] ધર્મને માનતી છે. મૂળ પણ એ જ માને છે.
"[illegible] દ્રૌપદી [illegible]
"સર્વ પાંડવો આપણને [illegible] વિચારી,
"[illegible] વિદુરાદિને સંભળી, મન
"[illegible] ધર્મરાજની આજ્ઞાને વશ રહી સર્વ
"પદાર્થના આગળ ધરે. મૂળ પણ પોતાના રાજ્યમાં,
"[illegible] દેશમાં, સર્વ કાળમાં એ જ પરિણામ ઇચ્છે છે.
"એ ધર્મનું સ્વરૂપ જાણ્યું હોય તે આત્મભૂમિના [illegible]
"[illegible] તીર્થ ક્ષેત્રમાં સ્નાન કરી પવિત્ર થાય.
"ધર્મ જ જાણીને દેહ ઉપર [illegible] થાય છે. [illegible] ધર્મ જ જાણે છે.
"રાજ્યમાર્ગમાં [illegible] ધર્મ જ છે. [illegible] અધર્મ

"દેવોમાં ધર્મરાજને તેડાવ ને."

અભિમાનીઓના [illegible] આગળની વાત આ [illegible] હતી. બીજી એક વાત ~~[illegible]~~ મહાભારતમાંથી આપું છું.

એક વાત લખ્યું છે: "~~[illegible]~~ વારંવાર! પાંડુરાજાએ
"~~[illegible]~~ કુંતીને [illegible] ~~[illegible]~~ ધર્મરૂપ [illegible]
"આવાહન કરવા ધર્મ ~~[illegible]~~ લખ્યું છે
"[illegible] આવ્યા તે શું કરીને!

["अद्यैव त्वं वरारोहे प्रयतस्व यथाविधि
"धर्ममावाहय शुभे स हि लोकेषु पुण्यभाक्
"अधर्मेण न नो धर्मः संयुज्येत कथंचन
"लोकश्चायं वरारोहे धर्मोऽयमिति मन्यते ॥१
"धार्मिकश्च कुरूणां च स भविष्यति न संशयः
"धर्मेण चापि दत्तस्य नाधर्मे रंस्यते मनः ॥२
"तस्माद्धर्मं पुरस्कृत्य नियता त्वं शुचिस्मिते
"उपचाराभिचाराभ्यां धर्ममावाहयस्व वै ॥४

બીજી વાત લખ્યું છે.

"[illegible] ધર્મ [illegible]
"~~[illegible]~~ [illegible] છે, ધર્મ [illegible]
"[illegible] છે, [illegible]
" [illegible] છે? [illegible]
"ધર્મ [illegible]
"[illegible] गुणवान् [illegible]

"जयन्त्यल्पतरा येन तन्निबोध विशाम्पते ॥१
"अत्र ते कारणं राजन् प्रवक्ष्याम्यनसूयवे
"नारदस्त्वृषिर्वृद्धो भीष्मद्रोणौ च पाण्डव ॥१
"एवमेवार्थमाश्रित्य युद्धे देवासुरेऽब्रवीत्
"पितामहः किल पुरा महेन्द्रादीन् दिवौकसः ॥३
"न तथा बलवीर्याभ्यां जयन्ति विजिगीषवः
"यथा सत्यानृशंस्याभ्यां धर्मेणैवोद्यमेन च ॥४
"ज्ञात्वा धर्ममधर्मं च लोभं चोद्यममाश्रिताः
"युध्यध्वमनहंकारा यतो धर्मस्ततो जयः ॥५

भीष्मपर्व

G.71.

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

.354
G.72

"The highest sense of Duty and unflinching obedience to ~~what is~~ Right. The Highest Principles of the Eternal ~~[illegible] Right and~~ ~~[illegible]~~ Code of Morality which can illumine the Soul of the humblest and ~~[illegible]~~. ~~[illegible] in the [illegible] heart of the most powerful~~ ~~Tyrant [illegible]~~ the highest for the weal of the world :— these ~~[illegible]~~ have the first right to command & control Reason, Intelligence, Power, and All! So sang the Indian Sage "& Bard, & lucky ~~[illegible]~~ is the nation which [illegible]

ગુરુ— આ બધા [illegible] મતનાં ઉત્પત્તિસ્થાન
ક્યાં છે?

શિષ્ય.— [illegible] મતનાં [illegible] [illegible]
[illegible] કરી છે. તેનાં [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે. [illegible] તે [illegible].— તેના
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. તેને તેના [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible] તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે. તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] કરી છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તેને [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તેમ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] કરે છે. [illegible]
આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે, [illegible] છે, [illegible] [illegible]

[illegible] - military - [illegible]
[illegible] - drill - [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] - discipline - [illegible]
[illegible] (training - [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible] કરવા માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

૫૬૦ — Happy is the man who comes to this nobly conceived hall of bows in deep humility to the ~~[illegible]~~ high and sacred, thoughts it fills one with! A thousand blessings ~~[illegible]~~ flow from this poor heart of mine towards Your Highness as I witness this ~~[illegible]~~ [illegible] and holy ideal [illegible] [illegible], [illegible] ~~[illegible]~~.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

૫૬૧ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: "mind you, you are treating a prince like a private man ~~[illegible]~~ quite unmannerly!" [illegible] [illegible]: "[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ your etiquette where I [illegible] ~~[illegible]~~ quite a [illegible]! [illegible] what ~~[illegible]~~ a dear ~~[illegible]~~ prince to my [illegible] a prince a man?"

૫૬૨ — "You are rude whether you are pleased or pained — like a dog that barks and bites on favours & kicks!"

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible].

૯૨૦ — Happy is the man who comes to this nobly conceived hall of bows in deep humility to the ~~[illegible]~~ high and sacred, though it fills me with! A thousand blessings ~~[illegible]~~ flow from this poor heart of mine towards your Highness as I witness this ~~[illegible]~~ virtue and holy ideal thus placed, upon ~~[illegible]~~.

[illegible]

[illegible].

[illegible] : "Mind you, you are treating a prince like a private man ~~[illegible]~~ quite unceremoniously!"

[illegible] : "Where is your etiquette where I ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ give a ~~[illegible]~~ a [illegible] to my admiration! As what does a prince a man?"

૯૨૦ — "You are nice whether you are pleased or pained — like a dog that barks and bites or fawns & licks!"

[illegible]

આપેલી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ભાઈ - [illegible], આ સર્વ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible]

૩૫૮

[illegible]

113

इन्द्रियार्थेषु [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:॥
[illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

पृच्छे (त्वं निर्णयं वेत्ति त्रैलोक्ये सचराचरे
न चैतस्मात् पुमान् वेत्ति न वेत्स्यति कदाचन॥
दीर्घदर्शी महाप्रज्ञः पौरजानपदप्रियः
पाण्डवानामतिप्रीतो सत्या धर्मपरो वशी॥
महर्षिकल्पो राजेन्द्रः सर्वलोकेषु विश्रुतः
बलवान् धृतिमान् दक्षः सत्यवादी जितेन्द्रियः
एष वृद्धानवाप्तांश्च [illegible] मानवान्
[illegible] धारयिष्यति वै प्रभुः॥
एष धर्मं [illegible] नैव क्रोधं [illegible]
महाप्रसादो ब्रह्मण्यः सत्यवादी च पार्थिवः॥
एष धर्मपरो नित्यं महद्धर्मं च पाण्डवः
कथं [illegible] इतिहासं [illegible]॥

ભાગ૦ — ધૃતરાષ્ટ્ર, [illegible] આવા [illegible] ધર્મના [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] નહીં, [illegible]
[illegible] નહીં, [illegible] નહીં, ~~[illegible]~~ [illegible]
નહીં, અને [illegible] નહીં. પાંચે પાંડવોને
[illegible] પિતાની ગાદીનો અધિકાર હતો તેમ
તે [illegible]? ~~[illegible]~~ [illegible] ધર્મરાજ. પાંચે પુત્રોમાં
[illegible] ધર્મ [illegible]?
[illegible] હું ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible]
[illegible] — [illegible]

વાણિજ્ય વિદ્ યાત્રાઓની માટે સંગ્રહમાં અને ભૂમિ
~~[illegible]~~ તથા ધર્મસ્થાનમાં અને આરોગ્ય ~~[illegible]~~ સ્થાને
ભાષા છે અને ભિન્ન ભાવનાનું ભિન્ન માટે હૃદય હશે જ્યારે,
ધર્મભાવનામાં ત્યાગ હૃદય+ રૂપ છે, તે ધ્યાનમાં ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ માટે પોતાનો સ્વરૂપ કે
હૃદયને, અદ્ભુત ~~[illegible]~~ સત્યની ભાવના ભિન્નભિન્ન
નાને છે સારે દુદ્ધસ્વરાજ ધર્મ~~[illegible]~~ની
જાતિ ઉત્પત્તિ છે કે હંમેશાં પોતે પડે છે.

સમાનતાથી પુરાણમાંથી કે જાતિ ~~[illegible]~~ હૃદયથી અને
ભાગ્યોદય રીતે ગાતા ગાઈ ગીત ગાઈ.

"ભારતભૂ ~~[illegible]~~ ભિન્નતાનું ના ના થાય! ધર્મ અંતરે દેવ પૂજ્યમાન!
જ્ઞાનનું મંદિર! હૃદયસ્થિત સ્વરાજ્ય ગૃહવાસનું હૃદય સમાન!
તે સત્યનું ભિન્ન ભાવનાનું દેખાય દિવ્યતા રાજ અંતર ગાય;
તે સત્ય દેવતા રહે ન ~~[illegible]~~ સ્વદેશ, ધર્મ ગત ધર્મસ્થાન!
પુણ્યભૂમિનું આદિ નિવાસ, હૃદયનું ધર્મ ભાવ ઉપાસના;
ભાવ ~~[illegible]~~ દુઃખનાશક રૂપ જે ગાય સ્વરાજ્ય પુણ્યધામ;
દિવ્યભાવ મુક્તિધામ સત્યનું દેવોનું ~~[illegible]~~ ભક્તિ-ભિન્નભિન્ન;
તે ભારત સર્વ ઉજ્જ્વળ રૂપ સમાનતાને ન રહે!
હૃદ્ ધર્મ ભાવના ન ભૂલાય ઈશ્વર! ધર્મનું રાજ્ય ગાવે!
ગાઈતાં ભાવ સ્વાદ ભિન્ન! ભિન્નભિન્ન દેવ રાજ રૂપ ગાવે!
ધર્મસ્થાન હૃદયમાં ગગનગાન ન કે રૂપે ધર્મ-ભૂમિ ભૂમિ ગાવે!
ધર્મભૂમિ ગાન, સ્વદેશી રાજ્ય, ધર્મ ભિન્નધર્મનું મહત્ત્વ ગાવે

~~[illegible]~~ પણ પુરું કેમ? [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
દ્વારા [illegible] [illegible] [illegible].

• વિષય ૦ — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી અને [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] અને [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

વિષય ૦ — [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible]
— Spirit of ~~[illegible]~~ Protection, Prestige and Power —
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

“[illegible] નહિ. [illegible]
[illegible] નહિ. [illegible]
[illegible] મારે [illegible] નહિ. [illegible]
[illegible] મારે. [illegible]
[illegible] મારે [illegible] છે, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]! [illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] નહિ, પણ, હે [illegible]! [illegible]
[illegible]
[illegible] છે.
[illegible]
[illegible]
[illegible] હિંદુ-મુસ્લિમ [illegible]
[illegible] જ [illegible]. [illegible]
[illegible] જ [illegible]
[illegible]. [illegible]
[illegible] જ [illegible] કરશે. [illegible]

૧. [illegible]

ત્યારે પ્રેમ આશ્રમવાસ ત્યાગ કરીને ચાલ્યો. [illegible]

~~[illegible]~~ ધર્મરાજ વિના ત્યારે પણ

સ્ત્રીઓ ભાવ નહિ. પણ તેમની આજ્ઞામાં રહી

પુરુષાર્થના દુઃખનું નિવારણ જ કરવું અને ~~[illegible]~~

બધું પ્રેમે આ ધર્મના શત્રુઓની સામે! રક્ષા કરવી

એ ત્યારે જરૂર છે. *અહીં, ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

ટિપ્પ૦ — ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] છે.

"~~[illegible]~~ [illegible] પુરુષ વિના [illegible]

"[illegible]" [illegible] [illegible] [illegible] હતી. "[illegible]

"[illegible] છે તેના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેના [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] હતી.

ટિપ્પ૦ — [illegible] એ ~~[illegible]~~ રાજનીતિ છે

છે. [illegible] એ રાજના [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] રાજના [illegible] — [illegible] ~~[illegible]~~ અને ~~[illegible]~~

[illegible], રાજ-નય — Royal Policy — છે. [illegible]

[illegible] એ રાજના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ઇંદ્રિયોનિ છે. આ ત્રણ પ્રકાર ~~[illegible]~~ ઉપરાંત

~~[illegible]~~ બીજું સ્વતંત્ર પુદ્ગલ નથી, પરમાણુઓ એ પરમાણુ

પુંજ, સ્કંધો, બધાંને આ પ્રકારમાં [illegible] [illegible]

ના ઇન્દ્રિયગ્રાહ્ય નહિ ગણાતાં છતાં નથી [illegible]

ગણ્યા છે. ~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~

~~[illegible]~~ આ [illegible] [illegible] [illegible]

ની [illegible] [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૭૩ [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible]

[illegible] [illegible] છે, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

રહે છે, ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] પરમાણુઓનાં [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] રહે છે, [illegible] ~~[illegible]~~

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible]

પરિબળ~~[illegible]~~ની વિચાર કરીએ છીએ. રાજ્યવ્યવસ્થાનું [illegible]
પરિબળની, રાજ્યક્રાંતિની ઉપર પરિબળની, અને [illegible]
[illegible] એ ઉપર જુદી પડી જતી અસર, [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] - [illegible] - [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] અને [illegible] આ બાબતમાં વિ-
ચાર કરે છે. ~~[illegible]~~ [illegible] રાજ્યના [illegible]
[illegible] અને [illegible] communication ની [illegible]
એ જ [illegible] છે. આ પ્રમાણે ~~[illegible]~~
વિચારવામાં ~~[illegible]~~ [illegible] આ [illegible]
સંભવ [illegible] છે. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] કરે છે કે [illegible] [illegible]
[illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] કે [illegible]
[illegible] તે તો [illegible] [illegible] કરે છે. [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ તે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

એને વરસમાં ના ગણાય એવી છે. કેટલુંક લોકોને [illegible] રચનાત્મકમાં [illegible] સમાનભાવ પ્રગટાવે ન કરી છે. પણ [illegible] સમાજ પણ ઉપયોગી કરવું, ગ્રહ્યા આત્મશુદ્ધિની ઉપાસનાના માર્ગ કરવા તૈયાર, દુઃખ દેવે [illegible] ના ઉપાસનામાં હિંસાવૃત્તિ છૂટી જાય તો તે અહિંસા અને સત્યાગ્રહી થાય. આગ્રહ તેની ભાષામાં [illegible] ભરેલા આવશ્યકતા છે [illegible] ત્રિવિધ [illegible] ના અનુભવો પણ આ ન ઉપાસનામાં વસેલ છે અને પ્રયોગોનું ઉત્તમ સંપૂર્ણ કરવાને પ્રયત્ન છે. [illegible] પ્રવાસના રૂપ પૂર્ણપણ અને આત્મશુદ્ધિરૂપ કાર્યમાં પ્રયત્ન આપણો [illegible] કરવા ઈચ્છું એટલે [illegible] તેનું રૂપ જોઈ કહેવું છે તો [illegible] તેનું અને દેશમાં એટલાં દુઃખ છતાં પૂર્ણ આત્મામાં [illegible] એ આત્માની અનુભવ જણાવે તેવા છે. [illegible] પ્રાર્થનામાં વિશ્વાસ અને ધર્મ [illegible] ની સેવા અને વિચારો [illegible] [illegible] સાથે ભાગ લેવા કરવું છે એટલે સત્યાગ્રહનો [illegible] જોઈ એ પ્રયોગોના રૂપનું મારું છે તે વાંચનારને હું કહું છું. [illegible] વાચકોએ કરી જાણેલા વાંચી જવા કરે છે. [illegible] ને પણ એના અનુભવ એમ પ્રયોગોમાં કહેવું [illegible] ને કે... મારાં [illegible] હોય અને તેમાં [illegible]

[illegible]

અને એમ અદાલત પેઠ ન બેસાડી હોત તો અંગ્રેજોનું
રાજ ચાલી શકે જ. વકીલોનાં ઘરો ભરાયાં અંગ્રેજોનું
અને ~~[illegible]~~ કુલ્લાવા નહિ લાલિયાવાડી અંગ્રેજોની
મુખ્યતાનો મુદ્દો જ કરતો ટુંક છે તે અંગ્રેજોનું
છે. અદાલત ~~[illegible]~~ વકીલ અદાલત પેઠ બેસાડી છે. તેથી
આ અંગ્રેજોની સાથે સુધારાની ~~[illegible]~~ સારું
કરવા માટે અદાલતેનુ જોવા અને હિંદુસ્તાન આપણા
અને હિંદુસ્તાન કરવાને વિચાર વકીલ સદુપયોગ
પેઠ બેસાડ છે. ~~[illegible]~~ સારુ જેવા વકીલ અદાલતોથી ઘણું
નુકસાન થયું છે આ સર્વ આપણે વિચારવું જોઈએ
ખરું છે અને આ મુદ્દાની ~~[illegible]~~ અને અદાલતો
છે આ વિચાર ઘણો છે. આ સર્વ સમજ આ અદાલતોમાં
આ ઝગડાની ઘણું નુકસાન છે.

વાચક — વકીલોના સંબંધમાં આપે કહેલું સમજું છું
~~[illegible]~~ વિચારવું ઉચિત લાગે છે: "આ ઝગડાની ~~[illegible]~~

અધિપતિ — ~~[illegible]~~ ચાલતું બતાવવું પડે છે અને ~~[illegible]~~
ઉપરથી જુદા મારું કહેવું પડે છે અને ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ સાથે ~~[illegible]~~ નહિ સદાચાર સાથે ~~[illegible]~~
રાખવા ~~[illegible]~~ અને ~~[illegible]~~ લોકોનાં દરદ અને ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ દાક્તરોના ઉપચારો કરવા પડે છે તે ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ દાક્તરોની સારવાર આ સદુપયોગ પેઠ
બેસાડવાની આવશ્યકતા છે.
~~[illegible]~~

વાચક — આપે હું ના જોતા હતા નથી? ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ શું છે?

વિદ્યા૦— સ્વસ્થતાથી. ~~[illegible]~~ આજે આ પ્રાર્થના

દુનિયા સમક્ષ આજે ~~[illegible]~~ તેની સૌન્દર્યાંગનાં સાથે

નારીઓના સંસ્કારિતાની લઈ ~~[illegible]~~ ચિતારાઓનાં

જાગે અને ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ કે સ્વાર્થને માટે આજે નાચ રમી રહી છે.

ભારતની ~~[illegible]~~ સ્ત્રીઓ કેટલું કરવું પડશે તે ફરમાવે છે

પણ રાજ કે તેમ રાજાની સામે ~~[illegible]~~ તે ભલી

સ્ત્રીઓ તેના રક્ષણ ‘~~[illegible]~~’ "સરકાર [illegible]—

~~[illegible]~~ police— આ રાજ્યે [illegible] તે તેના [illegible]

શિક્ષણ [illegible] સ્ત્રીઓ અને રાષ્ટ્રીય કાર્યમાં તે પણ

આ પ્રવૃત્તિઓ ઘેર જ વિચારાય છે. સંસ્થામાં ~~[illegible]~~

ધર્મ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

અને ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ તે

~~[illegible]~~ અને [illegible] તે સર્વ આ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] અને [illegible]

પછી [illegible] અને આ [illegible] [illegible] [illegible].

ધીરે૦— રાજ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

છે ભાઈ!

વિદ્યા૦— [illegible] રાજ [illegible] ~~[illegible]~~

ન પડી રહેલ, સંયમ રાખવામાં આવે છે અને
એમ થવાં ~~[illegible]~~ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરનાર [illegible]
~~[illegible]~~ સ્વાભાવિક રીતે [illegible] ~~[illegible]~~
રહેલ છે અથવા કરે તો તેની ~~[illegible]~~
વાતાવરણને તે વાત [illegible] રહેલ [illegible]
તેની ગરજ [illegible] રહી હોય તેવી.

પ્રશ્ન — બ્રહ્મચારીઓનું પાલન [illegible] વિષેના અને
કેટલાક મનમાં [illegible] છે પણ ~~[illegible]~~ તેમને આવિર્ભાવમાં
પ્રવૃત્તિ કરવી એ ગુનો ? ~~[illegible]~~ પ્રવૃત્તિ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ કરે છે કે ગુનો!

ઉત્તર — તેનું [illegible] કહ્યું ~~[illegible]~~ જાગૃત મનમાં;
તે બધી પ્રવૃત્તિઓમાં ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
મનમાંથી ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible],
સુપ્ત મનનો વિકાર કરી, [illegible] આવિર્ભાવ આવે
છે. એનું નામ આવિર્ભાવ [illegible] [illegible] આવતા [illegible]
[illegible] હોય તો તે મનના વિચારમાં [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] આવતો હોય તે મનનાં [illegible]
[illegible] [illegible] આવતા [illegible] કરવા તે [illegible] મનને [illegible].
હવે આપણે જાગૃત મનમાં [illegible] [illegible]

સ્વ. કિ. ઘ. મશરૂવાળા [illegible]

[illegible Gujarati handwriting, with marginal notes and deletions]

"Hail! Glorious spirit of Activity, Enterprise, and Progress! ~~[illegible]~~ Unimpeded, Unbeaten, and All-Powerful! ~~[illegible]~~ Pro- ~~[illegible]~~ lead ~~[illegible]~~ forward ~~[illegible]~~ itself ~~[illegible]~~ over land and sea and through heaven. Hail! For thou art heaven-born!"

[illegible Gujarati handwriting]

G. 74

4675

પ્રો૦ – ટેલર, આવું ~~સ્ટ~~ રૂપક ઊભું કરી
લઈ – ફિક્શનાલિ. [illegible] આટલી બધી
વિચારણાનો, સાહિત્યનો ~~[illegible]~~ અને આવતા
વિરલ ગુણનો ભંડારનો, તેમ જ [illegible]
મને ~~[illegible]~~ ગણાવી અને [illegible]
નવલકથાઓનાં નામ [illegible] તે તો આપણી [illegible]
નહીં શકતી નથી. We should be fools
to accept
without considerable pause
the pedantry of these far-fetched
allegories. Surely these our heavy Vyasa
had no idea of any of ~~these~~ these
Your interpretations of the simple
allegory. I am quite sure the
bard contemplated nothing of the
Spirit of Prudence or Power, nor the
spirit Angel of Progress when he
penned his ~~too~~ bulky volumes to
bring into one place his ~~heterogeneous~~ many
heterogeneous mass of fictions and
memory tales in, and, maybe, experiences.

[illegible]

[illegible] વધી જાય છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

गृह्णन्तु सर्वे यदि वा यथेच्छम् ।
नास्ति क्षतिः क्वापि कवीश्वराणाम् ।
रत्नेषु लुप्तेषु बहुष्वमर्त्यैः

अथापि रत्नाकर एव सिन्धुः ॥

"મહાકવિનું રત્નાકરરૂપ તેના ચરિત્રે
"રત્નો વિખરાયલાં અને [વેરવાએલાં] અનેક નાનકડાં [સ્થળે] ત્યાં
"જ છે. મહાસાગર જેવાં ઉપાખ્યાનોમાં ~~તેમ~~ ઉપ-
"મહાભારતની [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]-
"માં ગૂઢ રત્નાકારીઓ તો ઉભેલાં છે.
"છે [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] છે.

"[illegible]. અલ્પતામાં [illegible] કવિતાનું [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં [illegible]
"[illegible] [illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કે [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
"[illegible] અનેક [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
"~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ગયા છે તેમાં [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible]
"Remote, unfriended, melancholy, slow [illegible]
"Slow [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] work slow [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

We shall see what ~~you~~ Spirit of ~~[illegible]~~ Progress you can ~~spit~~ spin out of old man Vyása. Only see that you don't make things too comical for my prosaic wits.

અર્જુનના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] એક "નીતિ" શબ્દ વાપર્યો હતો અને બીજાના વાક્ય એક "વિનય" શબ્દ હતો. તે ઉપરથી વિવેચક લખે છે: "આ મહાભારતમાં [illegible] નીતિ અને વિનય [illegible] [illegible] [illegible] છે. તેનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

"अतिमानुषकर्माणि [illegible] [illegible] ॥
नीतिमन्तं महात्मानं [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible] — [illegible] નીતિ અને વિનય [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

. . .

[illegible]

"અર્જુનનો અવતાર હતો કે કુંતીએ [illegible]

"અહિંસક [illegible] ~~[illegible]~~ અર્જુનને [illegible] કરે છે. કેમ

"અર્જુનની નીતિ અને શિક્ષણ [illegible] હતો.

अहिंसा निपुणा प्रीतिर्[illegible]

तथा निपुणतः प्रीतिं [illegible] ॥

एष महान् [illegible] सर्वं [illegible]

यदि [illegible] ॥

एतस्य [illegible] हृत्य [illegible]

[illegible] नैव [illegible] ॥

[illegible] महीपालानेव नित्य महाबल:

[illegible] ॥

एष [illegible] महादेवं [illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ને નીતિ અને શિક્ષણ

"મૂળવચન ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] કરે છે [illegible]

[illegible] છે. [illegible] છે [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

અર્જુન [illegible] છે. [illegible] અને [illegible] છે

[illegible] અર્જુનને

"છે. ~~[illegible]~~ શ્રીકૃષ્ણ પોતે પોતાના સર્વ વડે પોતાના-
"નો [illegible] ઉપાસ્ય છે પણ આરાધ્યનું તો [illegible] નિરા-
"કાર, સાકારનું જ [illegible] છે, [illegible] નિરાકાર
"[illegible] [illegible] પણ કોઈ જ [illegible] છે, [illegible]
"પણ કોઈ જ [illegible] [illegible] છે. [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible]
"[illegible] [illegible] જ છે, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible]
"જ છે! તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] તો [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible]

" वरुणं च कुबेरं च धर्मराजं च पाण्डव
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ऋषिरेष महातेजा नारायण [illegible]
पुराणः शाश्वतो देवः [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
प्रजानां महाबाहु [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] "આર્યો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible] છે. એમાં [illegible] [illegible] જૂનામાં છે તો,

" એ [illegible] [illegible] જૂનામાં છે. એટલે [illegible] [illegible]

" [illegible] છે, [illegible] છે, [illegible] [illegible] છે, [illegible] છે.

" [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible] આર્યો [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible] આર્યો [illegible] — [illegible] [illegible] છે. [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible] [illegible] — [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

— [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]

" આર્યો [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] છે, [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible] [illegible] [illegible] છે — [illegible] [illegible] [illegible]

" Spirit of Progress. [illegible] [illegible] [illegible] —

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]"

"Such, then, is the Visionary
(Trans—
the spirit of Progress drawn by our man of letters'
master's hand ~~on the ground~~ if not by Vyasa.
"~~For her~~ The spirit stops not ~~at~~ within Indian shores,
"invades ~~the~~ all worlds at home & abroad and mighty enterprise
"with his ~~all-seeing~~ ever-growing vision, his ceaseless Aggressive Action,
"sciences, and his all-absorbing ... all that check
"and triumphs over ~~[illegible]~~. This is the [illegible],
"The march of Progress. This is ... Vyasa has presented
"of [illegible] which the far-seeing Vyasa has
"~~[illegible]~~ in his work like seeds for ~~[illegible]~~
"~~[illegible]~~ sowing future crops in the coming
"where the big mighty soul had sojourned

વાચક — I think I must hold my tongue at least until we reach the end of this curious chapter of your ~~statesmanship~~ political literature.

અધિ૦ — તમે આ મતમાં રાચેલ જણાઓ. [illegible]

[illegible]

૩૯

અને ઈશ્વરવાદના સંબંધમાં આ જમાનામાં ઓગણીસમા-

સૈકાના વિચારો જેવાજ મોટા ફેરફાર કર્યા છે, વિજ્ઞાને

ઘણું ટાળ્યું છે, ~~[illegible]~~ ધર્મ અને ~~[illegible]~~

ક્રિયાકાંડની કલ્પિત મૂર્તિઓની સત્તા તોડી પાડી છે,

વહેમના ~~[illegible]~~ – superstitions – નો જડ

મૂળથી નાશ કર્યો છે, જગતમાં ~~[illegible]~~ વધુ પ્રકાશ કર્યો છે,

~~[illegible]~~ તેના સ્વભાવનું જ્ઞાન

કરાવ્યું છે, અને વળી સત્યની શોધ

અને શુદ્ધ ક્રિયાકાંડમાં લાવે છે. ઓગણીસમા સૈકા

"ની ~~[illegible]~~ ની સામાજિક દૃષ્ટિ ~~[illegible]~~

"~~[illegible]~~ – Telescope – ~~[illegible]~~

"~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

"~~[illegible]~~ આ યુગમાં રાખી અને ~~[illegible]~~

"~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ — છે,

"Progress – ~~[illegible]~~

"~~[illegible]~~ છે, અને ~~[illegible]~~ છે. This is the

"seat of the Thinker of the Peoples state, of the

"Thinker that ~~[illegible]~~ with the largest ~~[illegible]~~ a watcher of Truth

"out. ~~[illegible]~~ the lines of Progress that can ~~[illegible]~~

"~~[illegible]~~ the public weal, ~~[illegible]~~ of the Thinker ~~[illegible]~~

"coolly, dispassionately, and ~~without~~ as if without
"taking ~~part in~~ more than the ~~Chari~~ part
"of the ~~character~~ chariot-driver to the ~~to~~
"Angel of Progress. This ~~a~~ Angel of Thought ~~[illegible]~~
"keeps aloof, ~~from~~ [from, even in the midst of] the turmoil of the battle
"& ~~keeps~~ her watchful ~~or~~ [presence] ~~[illegible]~~, ~~at the~~
"at the ~~middle~~ [centre] of the strife, as is, like that
"of the <u>unarmed</u> Krishna, intended but to
"minister to the Soul of the State ~~[illegible]~~ &
"lead ~~him on~~ her ~~[illegible]~~ [along] the right path [of]
"as she works on the Body that ~~[illegible]~~"
"Shrouds her majesty ~~of~~ [with] Power. He is "Yoga
"itself ~~out~~ in the midst of Action, and it is
"he who prompts, & ~~advises & [illegible]~~ ~~[illegible]~~ advises [at all times] [on all sides]
"furthers the cause of Progress in all the great
"conflicts & contingencies that gather round
"nations and their protectors. [illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]

"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]

"यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः
"तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥

[illegible] કહ્યું :—
"[illegible]
"[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~
"~~[illegible]~~ "[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
"[illegible] [illegible] सर्वभूतहिते रताः. [illegible]
"[illegible] – [illegible], [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~

318

[illegible]

+388

G.77 [illegible]

[illegible]

[illegible] છે, અને [illegible]

[illegible]

[illegible]

છે, અને [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] રાજનીતિ

[illegible] રાજનીતિ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] રાજનીતિ ને True

[illegible] રાજનીતિ. [illegible] રાજનીતિ ને [illegible] diplomacy

statesmanship. રાજનીતિ ને [illegible]

and Political craft, [illegible]

[illegible]

[illegible]

પ્રવૃત્તિ અને યોજના તે [illegible] [illegible] રૂપમાં સિદ્ધાંત સ્થાન તે યોગાભ્યાસ [illegible] એ સિદ્ધાંતોને [illegible] રૂપમાં [illegible] [illegible] રીતિઓ અને [illegible] રૂપમાં તે રાજનીતિ નીતિ ભાગનું એક સ્થાન છે. [illegible] [illegible] [illegible] – International Law – [illegible] [illegible] [illegible] ગણાય છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને નીતિભાગનું [illegible] [illegible] [illegible] છે. ~~Thus The &~~ This the Seat of Statesmanship. The Seat of Thought points out the goal. The Seat of Statesmanship finds out the ways of & means of reaching the goal, & here too the seat of Thought watches & guides. Foreign Policy, Treaties, & the like are designed & effected here. Here too the Actions, which the next Seat goes thro' are designed. This is the seat of ~~[illegible]~~ perfecting Agencies' Designs. આજ્ઞાચક્ર એ હૃદયચક્ર છે. નીતિચક્ર ને હૃદય છે. એ હૃદય એક [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible]

આ ભાવનાનો સ્વર છે. [illegible] [illegible]
સ્થાનકે છે અને નેતા અરિજુન [illegible] [illegible]
અનુકૂળ રહેવાનો છે. This is the ~~Seat~~
of ~~a~~ large-minded Policy, of perfected ~~design~~ of
Perfected design; and the spirit that
presides over it, reaching with long ~~hands~~ ~~whole ... utilizes,~~
~~and conquers~~ arms the Greatest Arts of State
prevalent in the most distant parts
of the world, and, ~~in that~~ moving more
in that line, utilizes & conquers the
powers of Nature and the Spirits of the
Age. And in all ~~his~~ his designs ~~with~~
~~the fullest ... absence of ...~~
for he ~~... what is noble ...~~
he creates what is noble, good, & great
& you can never draw ~~...~~ him into
anything that is ignoble, bad, & mean.
Arjuna is therefore called ~~...~~ Bibhatsu

न कुर्वीं कर्म बीभत्सं कुत्सितम्: गर्हित
तेन देवमनुष्येषु बीभत्सुरिति विश्रुत:॥

[illegible] નીતિ-આજ્ઞા [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] છે."

"વિજ્ઞાન [illegible] [illegible] શા શા ભેદ ઉપર કરે છે? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], વાયુ, પૃથ્વી, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], વગેરે સર્વ દેવોનાં [illegible]. વિદ્યુત રૂપી [illegible] — [illegible] વિદ્યા. [illegible] [illegible] કરી, [illegible] [illegible] [illegible] સર્વ દેવોને વશ કરી [illegible] [illegible] વશ કરી. The Angels of Thought and Progress joined together, ~~made~~ subdued all powers of Nature ~~with the assistance~~ with [illegible] [illegible] from fire & water, and to fire were [illegible] subordinated the other powers of Nature. This phase of Progress has ~~[illegible]~~ got a new [illegible] in these days, & this Seat of Progress directs our eyes to this. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] છે — . . .

[illegible]

આ [illegible] છે. એ [illegible]

[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~

[illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible],

~~[illegible]~~, [illegible],

[illegible], [illegible] ~~[illegible]~~

[illegible], ~~[illegible]~~

[illegible], ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible]-

[illegible] - [illegible] - [illegible], [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~

[illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] આ [illegible]

[illegible]

આ [illegible] "[illegible]

[illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] "[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

Habit, Prejudice, [illegible]

[illegible] — This is the seat of Thought ~~Activity~~, of executive of [illegible] of Enterprise & in short for preparing and furthering the means & movements of Progress Policy as may be matured in the [illegible] seat of Thought & [illegible] Statesmanship. This seat [illegible] forth [illegible], & necessarily [illegible] students, scientists, artists & [illegible] prepared to form Ratnmagri [illegible] the [illegible] impart [illegible] the [illegible] of art, science & industry, learning [illegible] into this country [illegible] from the [illegible] of [illegible]

in foreign schools is intended to here. We propose from this place to carry out a programme of giving a general all-sided lift to the subjects of this state in all concerns — physical, moral, educational, economical, & in fact in all matters that concern raise their life & status.

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. His conquests are not merely those of arms, but he also makes them by extending influence over the world outside his kingdom & by extending what people have of late been calling 'spheres of Influence' of his state. He exports the property or products to distant fields & brings money — He is therefore called the Conqueror of Wealth [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible] છે. The Spirit of Progress ~~[illegible]~~ Conqueror [illegible] — the Grandfather Spirit of Old Wisdom & ~~[illegible]~~ Tradition of quiet, without destroying, & the Spirit of Learning & Knowledge, drawn when these lend themselves to the service of a wrong cause — the cause of [illegible]

mere statecraft & royal person as opposed to the weal of the State & People.

[illegible]

[illegible] is the Spirit of Progress that im-ports & absorbs freely and without prejudice the best things & men of foreign birth. It is this Spirit of Importation that makes a nation great. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] This is the Seat of Higher life achieved & filled by the activities of the Spirit of Progress from the Seat of Higher Thought to that of High design, from High Design to the Seat of full & forward Execution, & from the Seat from that to Success of Success the Spirit of which is achieved by the Spirit of Progress to the seat of Greatness ...

Higher Life and Higher Fruition!

[illegible]

[illegible]

વિચાર— [illegible]

[illegible]

કેળવ૦— [illegible] સ્વરૂપ [illegible]

[illegible] સ્વરૂપ [illegible]

[illegible] સ્વરૂપ [illegible]

[illegible]

G.78

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — Natural [illegible]

All our indigenous [illegible]

[illegible] what you call the fine arts.

[illegible]

[illegible]

[illegible] creating [illegible] of [illegible]

[illegible] High [illegible]

[illegible] education [illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~ ~~That Spirit~~ Nature [illegible] Spirit of Beauty, [illegible], & [illegible] is Lord major and Chamberlain [illegible] to the [illegible] & decoration of the rooms and chambers of the [illegible] the Palaces of the state. He looks after our refinement [illegible] — [illegible]

this beautiful Prince of Refinement and Aesthetics. He looked after the physical, mental, sentimental, & moral growth of the people, & his mind is always working out new & beautiful implements of art & science for the health & happiness and recreation of sweet Panchali!"

"[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

આ [illegible] એમની [illegible]
[illegible] – [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] Sahadeva is
our Spirit of ~~[illegible]~~ Prescience & Prudence
He ~~[illegible]~~ solving our Economical Problems
of [illegible] & distributes his collection.
The Newspapers ~~[illegible]~~ compiled papers [illegible]
[illegible] while he gives to the selection
due. [illegible], [illegible]
[illegible] – equal [illegible]
[illegible] – [illegible]
Public Health, [illegible] – Sanitation,
[illegible]
[illegible]
[illegible] – [illegible]
[illegible] – [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] — He is a cool calculator — just like a merchant!"

[illegible] — "[illegible]! I admit he must be consulted & obeyed [?] by such men [?] [illegible]. God on, my Providence, I am really thankful!"

[illegible] — "[illegible]
[illegible] Tennis Hall [?]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

B.S. 9.15

[illegible]

તે કિરણ આ રાજ્યમાં પામ્યા છે. [illegible]
ઉદ્યમવંતોમાં અંગ્રેજ [illegible] છે એમ તે
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] હશે. [illegible]
પ્રજાનો તેણે તે [illegible] ઉપર [illegible] છે.
[illegible]
[illegible] પણ તેમ ન હોય. [illegible]
પ્રજાનો [illegible] છે [illegible]
[illegible] કરવો એ [illegible]
નો કરવો જ એવો [illegible] છે. [illegible]
[illegible] પ્રજાનો [illegible] તે [illegible]
[illegible] નથી. [illegible]
[illegible]
કરવામાં એ [illegible]
તે [illegible]
[illegible] છે. તે [illegible]
[illegible]

G. 79

૪૦૮

"એનાં [illegible] ડુંગરમાંથી [illegible]."

હિંદીમાં — નવું [illegible] દુનિયાદારનું [illegible] સાથે

હોય છે. [illegible] રાજનીતિ દુનિયાદારી તેમાં [illegible]

ઘેર એવો રાજનીતિ ને દુનિયાદારી [illegible] દુનિયાદારી — [illegible] રાજનીતિ [illegible] અનુભવી [illegible] [illegible] ક્રમિક [illegible] [illegible] રાજનીતિ છે! દુનિયા

"દુનિયાદારીનાં [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]!"

"[illegible] નીતિ [illegible] [illegible] [illegible] છે ને દુનિયાદારીની નીતિ [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] રાજનીતિ — Statesmanship — નો દુકાળ છે તો દુનિયાદારી રાજનીતિ — diplomacy — નો દુકાળ.

[illegible] રાજનીતિના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દુનિયાદારના [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] thief to catch a thiefની નીતિ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] રાજનીતિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દુનિયાદારના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દુનિયાદારના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

સં[illegible] [illegible] જેમ [illegible] [illegible]
સંપાદન સાધનોની ગતિ પણ દુર્યોધનના હાથ. નીતિવિ-
ષયનું ભાન પણ એ જ રાજનીતિને વશ રહ્યું. દુર્યો-
ધને નીતિ પાંડવોની સાથે [illegible] ટક્કર લેવા દુર્યોધ-
નની નીતિની દુષ્ટતાની તેમને સમજ કરી નીતિવાન-
પણું કરાવ્યું! અને એ જ રીતે દુર્યોધનને [illegible] ઉપર
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે — એ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ને — દુર્યોધનની રાજનીતિને લીધે [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] રાજનીતિ રાજનીતિ [illegible] [illegible]
પોતાના [illegible] [illegible] — [illegible] — [illegible] [illegible]
તેનું પોતાનું [illegible], તેનું [illegible] દુર્યોધનની
[illegible] [illegible], રાજનીતિ પણ [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
એ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
રાજનીતિની [illegible] દુર્યોધન પાંડવોની [illegible]
તેનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દુર્યોધનની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] A king has no rights for his own *personal* interest & enjoyment. If he thinks he has them, he vitiates the whole policy of the State and is unfit as Duryodhana to rule a people.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] The chicaneries of kinsmen, the jobberies, and the manoeuvrings of bunglings of diplomats & gamblers in promotion of mere personal ends must eventually fall under the persistent weight of the cool & calculating wisdom of patriotic heads whether wearing the crown or not. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] The spirit of [illegible] will stultify the one hundred and [illegible] cadets and military rulers fallen under the evil grip of an ominous Self-centred Policy. They will be metamorphosed by the policy of Nationalism from the bosses of dangerous cadets and rowdy soldiers into those of peaceful citizenship and virtuous citizens.

[illegible]

[illegible]

[illegible] The Spirit of Revolution, ~~appearing~~ raised by the Hand divine (this imp of brute physical force)

of the Power ... made ... will kill ~~then~~ this nation of the military and regal power and will, to set an example, drink his blood

~~[illegible]~~

like ~~[illegible]~~ a Spirit of ~~[illegible]~~ Retribution. Let rulers ~~[illegible]~~ beware!

~~If not [illegible]~~

[illegible]

[illegible]

gifts, ~~and~~ patronage, and munificence, is the greater prerogative of ~~royal~~ the crown. A policy that relies upon the power of the generous ~~policy~~ hand, will only fail where it ~~m~~ marches ~~fo~~ against the combined ~~[illegible]~~ forces of the Progressive and Just principles ~~[illegible]~~ of Public Weal or degenerates into vanity and patronage.

તે ધર્મ ગમે તે ~~[illegible]~~ શ્રીમંતના હૈયાનું હો. તેને [illegible] અને સ્વતંત્રતાની પ્રતિષ્ઠા છે. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ વિવેકની વિશુદ્ધિ અને ઉદારતા ઉદારતાને ઘટે, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ તેનો ઉપયોગ કરે નહીં, અને તે વિના અને ઉદારતાનો ઉપયોગ કરી શકવાના તેનો ઉપયોગ દેખાય — એ રૂઢ, એ [illegible] [illegible] તેને [illegible] છે નહીં. [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] અને [illegible] અને ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

દર્શે કે દેહધારી નામ પરમેશ્વર કહ્યા છે, તેને ~~…~~ ઈશ્વરના અવતાર કહ્યા છતાં પણ તેમની સંપૂર્ણતા પણ [illegible] આત્માના જેવી ~~…~~ ક્ષુદ્રતાવાળા ગણ્યા છે. ~~…~~ [illegible] જેવા [illegible] જ [illegible] ~~…~~ [illegible] પણ છે, પરંતુ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નવ ~~…~~ [illegible] તે [illegible] [illegible] ગણાય છે. પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રાણી, તે પણ ~~…~~ [illegible] [illegible] નહિ, તેમ ~~…~~ [illegible] જેવા [illegible] [illegible] [illegible], તે પણ ~~…~~ [illegible] [illegible] [illegible] ~~…~~ [illegible], [illegible] — એ [illegible] [illegible] ~~…~~ [illegible] [illegible] ~~…~~ છે. ~~…~~ When learning abuses its functions & ~~ministers~~ lends its strength to ~~up~~ keep wicked policies, The Angel of ~~Divinity Temple must~~ ~~protect the Spirit of? Divinity~~ ~~… … … aegis~~ ~~must … … ~~ ~~the … is …~~ Divine Wisdom, ~~the …~~ hold up his aegis to protect the

પ્રિયજનોને પ્રેમ કર્યો. "પંડ્યા અને ફુરસદે

સૌરાષ્ટ્રમાં પુષ્કળ ~~[illegible]~~ અનુભવ લઈ ~~[illegible]~~ કરીને

ઉદ્દેશ અને સાધના નહીં. ~~[illegible]~~ તેના પુરાવા દેશે

ગાંધીજીને કોઈ એ સૌથી કહેવું એ બાબતમાં વિચાર

કરવો છે- મહાપુરુષોની પ્રતિભા માટે ૨૯૬ ~~[illegible]~~ ના પગે

કેમ ચુકાય ન તેમ! આજના ~~[illegible]~~ અનુભવ ભાવનું

વર્ણવવામાં કરી ~~[illegible]~~ ૯૬ મહારાજે

આ ભાવ અને ~~[illegible]~~ રચનાનું રચાણ કરેલું છે.

બંને- મહારાજની ભાવ ~~[illegible]~~ સુરતમાં એને

આશ્રમમાં પણ આ સૂચના જ મળ્યું ભારો-

નિયમ- ~~[illegible]~~ દર્શન ~~[illegible]~~ માનતો હતો

આજે ખરો આપણને જ છે. પ્રેમાળ આગળ

આજુબાજુનાં અહીંયાં છે- कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन।।

એ આદેશ પણ પ્રેમાળને કહે અમારા અને આ-

એ આદેશ સર્વ પ્રિયજનોને લઈ મહારાજ સર્વ

આજનું આપે છે. મહત્ત્વનાં વાતોમાં મનમાં

આપણાંને માટે તેમનું કર્યું છે. અમારી મનમાં આ

~~[illegible]~~ રાજકોટના મહારાજનું આશ્રમને કહેવું અને

આશ્રમના વતનમાં ઘેર ઘેર તેને અમલમાંનાં પ્રિય

~~[illegible]~~ આ કાર્યોમાં ગમતાં પ્રિયજન ભાવ ને.

[illegible]

Spirit of Progress ~~[illegible]~~ and, if the Spirit has given scruples against self-protection, then, to create new agencies for the purpose. [illegible]

[illegible]

That is the [illegible] point in a Brahmana. [illegible]

His moral is soft [illegible]

Brahmana's heart rises. an appeal to the eternal principles of [illegible] & knock off scruples that the higher nature projects before his eye! — [illegible]

M. 3-11 1917

પૃ. ૨૧૭

[illegible] પુસ્તક ૪૩૨ [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ૪૩૨ [illegible]

[illegible]

He is the Spirit of Audacious Light — the Bold Reformer ~~Light~~ of Burning Flames, to reach the overgrowth of Roaming Power ~~[illegible]~~ where this Power ~~[illegible]~~ is exerted on behalf of the Regal Power & against the Angel of Progress & his brothers.

"[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] વિપરીત [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

F.S.F.

Gj. 81

5-82

[illegible] ૪૨૮.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

F.S.F.

[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ When the [illegible]

noted & learned classes ~~[illegible]~~ yield to being set up

in secularism spirit against the spirit of what is right & progressive ~~[illegible]~~ among the people, the spirit of Progress may as well raise counter-acts, and ~~[illegible] [illegible] of the hostile force [illegible]~~

~~[illegible] by [illegible] [illegible]~~ [illegible]

~~a similar force [illegible] and [illegible]~~ force ~~[illegible]~~ break the ~~[illegible]~~ [illegible] the [illegible] of the former by allowing ~~[illegible]~~ [illegible] against the ~~[illegible]~~ latter. ~~[illegible]~~

~~against~~ this is ~~the~~ making Brahmins [illegible]

with Brahmanism. [illegible]

[illegible]

[illegible]

(Margin note:) which on the whole would call
It is of the [illegible] of [illegible] against
[illegible] & congress against [illegible]
in order to further the cause
of Progress and [illegible]
[illegible].

[illegible]

the flaming of the divine

warning

[illegible] the flames of [illegible]

can never hurt the cause of [illegible]

consciences if they are allowed to have their way; they can only wither

themselves away

[illegible] conscience where it is [illegible] critical [illegible]

[illegible]

Their flames can only be [illegible] heat while [illegible] resistless [illegible] themselves they pass away [illegible] Nature [illegible] [illegible] [illegible]

૪૨૦

[illegible]

[illegible]

[illegible]

તેમના પૂર્વજોના સંસ્કારોની [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

He is the Spirit of the Tradition, Culture, & Wisdom of Ages. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] The Spirit of Tradition is invincible. But free yourself of an apparition of some of the vagaries that haunt by this Spirit and unman its heart and keep yourself aloof from the apparition. The Spirit of Tradition will then lie prostrate upon a bed of arrows piercing its body through a thousand new holes. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૪૨૨

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ What rare wisdom is stored up in the traditions & customs of ~~[illegible]~~ our nation? While not yielding to what is wrong & hateful in them, it is worth our while to see that we do not allow them to pass away from our midst before ~~[illegible]~~ some wise & impartial souls extract the stores which the Spirit has preserved so long & is only too willing to ~~[illegible]~~ surrender to pure & willing souls. Are the [illegible] or the Grandfather's spirits all [illegible]?

82

૪૨૩

to act as his apt pupils, until his lightnings are ever ready and even jealous when the Spirit seems to lean in favour of the Kauravas;"

[illegible]

[illegible]

[illegible] છે. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] છે. [illegible] છે.
[illegible]
[illegible]
[illegible] છે

"[illegible]
"[illegible] છે — [illegible] છે.
[illegible] મહાભારત [illegible]
[illegible] હતો. [illegible]
[illegible] છે. મહાભારત [illegible] છે,
[illegible] છે
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] છે [illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] છે
[illegible]
આ પવિત્ર [illegible]
[illegible] મહાભારત [illegible]
[illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] હોય છે."

શિષ્ય૦ — [illegible]

[illegible] કરે છે?

શિક્ષક૦ — ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] —

[illegible] જોઈએ.

for self-training — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] —

[illegible], ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] છે!! We have ~~[illegible]~~ found out & developed the classifications of Vyasa ~~[illegible]~~.

[illegible]

શિષ્ય૦ — [illegible]

[illegible]

[illegible] કરી!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

અને [illegible], હું પણ [illegible]

[illegible] છું. It is true, Your Highness — what the Prathamji says. It is [illegible] we ~~[illegible] fidgeting & fidgeting~~ leading a fidgety life ~~for~~ & worrying & grumbling over things over which we have no control.

[illegible] — [illegible],

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Your Highness [illegible] a Kindergarten study what [illegible] also called the Wisdom of the Ancients, where wisdom [illegible] the gain, the evolution [illegible] Kindergarten [illegible] future [illegible] our State — [illegible] subjects

અને નિઝામને અંગ્રેજોની મદદના કરી
મનાવું ~~[illegible]~~ જણાવ્યું. આમ કરી શકાય.
અને ~~[illegible]~~ કરીને ચાલવાનું તેનું જણાવ્યું
નહીં કરી શકું તો પછી ~~[illegible]~~ તેમ જણાવતો
~~[illegible]~~ આપની પોતાની મદદના [illegible] થતી
એવી બાબતો પરિણામ માટે આપની તરફ
કરીને આશીર્વાદ નહીં. એટલાથી આપની
હું સમજું છું. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] — My friend is practically
blessing Your Highness without
seeming to do so. It is a political
way of doing it, but I do not
complain after these days' explanation of politics. I too ~~[illegible]~~
nature of ~~politics~~. [illegible]
unqualified apologies for the vagaries
of my [illegible] & join in blessing
Your Highness plainly ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] ~~[illegible]~~

though in less refined terms   ૧૨૮

[illegible]— મહાશય, આપણે આપણે [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] છે. આપણી [illegible] તે.

[illegible] [illegible] છે જ. [illegible] [illegible] આ [illegible]

તે આપણાં [illegible] દલીલ [illegible] ~~[illegible]~~

[illegible] ~~[illegible] [illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] જ [illegible] [illegible]: [illegible]

[illegible]— I say "ditto" to ~~[illegible]~~ all that has

fallen from my friend's lips.

[illegible]— [illegible], [illegible] દલીલ [illegible]

[illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] દલીલ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible]

[illegible] [illegible] જ [illegible] [illegible]

[illegible]— [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible]

[illegible]— [illegible]. [illegible]

સંસારની આવું આપ[illegible] નથી.

[illegible] — [illegible]

આપણા [illegible] કે ન [illegible]

ની ખરી [illegible]

[illegible] આપણી [illegible]

[illegible] છે. [illegible]

[illegible] આપણી [illegible] નથી. આપણી

[illegible]

[illegible] છે. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

નો [illegible]